

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών Και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διοίκησης Επιχειρήσεων (ΜΔΕ)

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Αγροτουρισμός στην Κύπρο
Η περίπτωση της επαρχίας Λάρνακας

Αντρέας Θεοχαρίδης

Επιβλέπων Καθηγητής
Πάρις Κλεάνθους

Μάιος 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών Και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διοίκησης Επιχειρήσεων (ΜΔΕ)

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Αγροτουρισμός στην Κύπρο
Η περίπτωση της επαρχίας Λάρνακας**

Αντρέας Θεοχαρίδης

**Επιβλέπων Καθηγητής
Πάρις Κλεάνθους**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις 12 Μαΐου 2019 από τη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων (ΜΔΕ) του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2019

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο 1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	10
1.1 Τουρισμός στην Κύπρο	10
1.2 Τι είναι αγροτουρισμός	14
1.3 Αγροτουρισμός και Ευρωπαϊκή Ένωση	15
1.4 Αγροτουρισμός στην Κύπρο	16
Κεφάλαιο 2 Μεθοδολογία.....	20
2.1 Σκοπός και ερευνητικό ερώτημα της διατριβής.....	20
2.2 Μεθοδολογία έρευνας	20
2.3 Περιορισμοί έρευνας.....	21
Κεφάλαιο 3 Αποτελέσματα Χαρτογράφησης.....	22
3.1 Αβδελλερό.....	22
3.2 Αγγλισίδες.....	22
3.3 Αγία Άννα	23
3.4 Αγίοι Βαβασιτιάς.....	23
3.5 Άγιος Θεόδωρος Σκαρίνου.....	23
3.6 Αθηένου	24
3.7 Αλαμινός	24
3.8 Αλεθρικό	25
3.9 Βαβασιτιά.....	25
3.10 Βάβλα.....	26
3.11 Δελίκηπος.....	26
3.12 Ζύγι.....	27
3.13 Καλαβασός.....	27
3.14 Κάτω Δρυς.....	27
3.15 Λεύκαρα.....	28
3.17 Μαζωτός	29
3.18 Μαρώνι.....	30
3.19 Μελίνη	31
3.20 Οδού	31
3.21 Σκαρίνου	31
3.22 Τόχνη.....	32
3.23 Τρούλλοι	33
3.24 Χοιροκοιτία	34
3.25 Ψεματισμένος.....	35

3.26 Δραστηριότητες αγροτουρισμού στην επαρχία Λάρνακας.....	35
Κεφάλαιο 4 Συζήτηση	37
4.1 Βιώσιμος Αγροτουρισμός στην επαρχία Λάρνακας	38
4.2 Αρνητικά στοιχεία για βιώσιμο τουρισμό	39
4.3 Βελτίωση βιωσιμότητας αγροτουρισμού	41
Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα.....	43
Βιβλιογραφία	46

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας διατριβής ήταν να εξετάσει το πως ο αγροτουρισμός αποτελεί κομμάτι του τουριστικού προϊόντος της Κύπρου και πιο συγκεκριμένα του αγροτουριστικού προϊόντος στην επαρχία Λάρνακας μέσω της χαρτογράφησης των αγροτουριστικών χωριών της επαρχίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάστηκαν είναι σε ποιο βαθμό αποτελεί ο αγροτουρισμός κομμάτι της κυπριακής οικονομίας, ποιοί είναι οι κύριοι παράγοντες που ο αγροτουρισμός στην Λάρνακα μπορεί να αποτελεί πόλο έλξης για τουρίστες, και τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί το αγροτουριστικό προϊόν στην επαρχία Λάρνακας. Έγινε έρευνα και χαρτογράφηση του αγροτουριστικού προϊόντος στην επαρχία Λάρνακας και εντοπίστηκαν 25 κοινότητες στις οποίες υπάρχουν αγροτουριστικά καταλύματα και γίνονται αγροτουριστικές δραστηριότητες. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο αγροτουρισμός στην Κύπρο μπορεί να ενισχύσει την οικονομία και να αποτελέσει βιώσιμη εναλλακτική για τον μαζικό τουρισμό στις πόλεις. Αυτό διαφαίνεται και από την περίπτωση της επαρχίας Λάρνακας όπου το αγροτουριστικό προϊόν αναπτύσσεται σταθερά με ευνοϊκά αποτελέσματα σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο.

Summary

The purpose of this thesis was to examine how rural tourism is a part of the tourist product of Cyprus and, in particular, of the rural tourism product in the Larnaca district through the mapping of the agritouristic villages in the province. The research questions examined are to what extent is agrotourism a part of the Cypriot economy, what are the main factors that rural tourism in Larnaca can be a tourist attraction, and what can be done to improve the agro-tourism product in the Larnaca province. Research and mapping of the agro-tourist product in the Larnaca province has been carried out and 25 villages have been identified in which there are agrotouristic lodgings and rural tourism activities. The study concluded that agrotourism in Cyprus can boost the economy and become a viable alternative to mass tourism in cities. This is also apparent from the case of the Larnaca province, where the rural tourism product is constantly developing with favorable economic and social results.

Ευχαριστίες

Θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου πρώτα στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κο. Κλεάνθους για την στήριξη του καθόλη τη διάρκεια της μελέτης και επιπλέον στην οικογένεια μου για την υπομονή και κατανόηση τους.

Εισαγωγή

Ο τουρισμός αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές της κυπριακής οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μετά από την παρακμή του μαζικού τουριστικού προϊόντος λόγω της μη επαρκούς οικονομικής ανατροφοδότησης από το κράτος, αλλά και της ανάπτυξης άλλων γειτονικών χωρών που απορρόφησαν μέρος του τουριστικού κύματος που έφθανε στην Κύπρο, έγιναν προσπάθειες εξεύρεσης εναλλακτικών βιώσιμων μορφών τουρισμού, όπως ο φυσικός τουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός και ο αγροτουρισμός.

Ο αγροτουρισμός θεωρήθηκε μια καλή εναλλακτική. Παρόλο που ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού ξεκίνησε το πρόγραμμα Αγροτουρισμού από το 1992, ο αγροτουρισμός άρχισε να θεωρείται ως μια βιώσιμη μορφή τουρισμού μετά το 2008. Στην επαρχία Λάρνακας λειτουργούν αγροτουριστικά καταλύματα σε αρκετές κοινότητες και γίνονται αγροτουριστικές δραστηριότητες οι οποίες προσελκύουν επισκέπτες από την Κύπρο και την Ευρώπη.

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στο να εξετάσει το πως ο αγροτουρισμός αποτελεί κομμάτι του τουριστικού προϊόντος της Κύπρου και πιο συγκεκριμένα γίνεται προσπάθεια χαρτογράφησης του αγροτουριστικού προϊόντος στην επαρχία Λάρνακας. Τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάζονται είναι τα ακόλουθα:

1. Σε ποιο βαθμό αποτελεί ο αγροτουρισμός κομμάτι της κυπριακής οικονομίας?
2. Ποιοι είναι οι κύριοι παράγοντες που ο αγροτουρισμός στην Λάρνακα μπορεί να αποτελεί πόλο έλξης για τουρίστες?
3. Τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί το αγροτουριστικό προϊόν στην Επαρχία Λάρνακας?

Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο αγροτουρισμός στην Κύπρο μπορεί να ενισχύσει την οικονομία και να αποτελέσει βιώσιμη εναλλακτική για τον μαζικό τουρισμό στις πόλεις. Αυτό διαφαίνεται και από την περίπτωση της επαρχίας

Λάρνακας όπου το αγροτουριστικό προϊόν αναπτύσσεται σταθερά με ευνοϊκά αποτελέσματα σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο.

Κατά την διεξαγωγή της έρευνας προέκυψαν κάποιοι περιορισμοί, όπως το γεγονός ότι κάποια από τα Κοινοτικά Συμβούλια σε χωριά της επαρχίας Λάρνακας δεν έχουν ιστοσελίδα όπου να προσφέρονται πληροφορίες σχετικά με τις κοινότητες τους. Επίσης λόγω του γεγονότος ότι οι ιστοσελίδες που χρησιμοποιήθηκαν χρησιμοποιούνται για την προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος είναι δύσκολο για τον ερευνητή να εξάγει τα αρνητικά σημεία που μπορεί να προκύπτουν από την εκμετάλλευση των αγροτουριστικών πόρων ή και τα σημεία που χρήζουν βελτίωσης ώστε να παρέχεται ένα καλύτερο αγροτουριστικό προϊόν στην επαρχία Λάρνακας.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση μέσα από την διεθνή βιβλιογραφία για τον τουρισμό και ιδιαίτερα τον αγροτουρισμό στην Κύπρο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην μεθοδολογία, στο σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία επικεντρώθηκε η μελέτη καθώς επίσης και στους περιορισμούς που συναντήσαμε κατά την διεξαγωγή της έρευνας.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της χαρτογράφησης των αγροτουριστικών κοινοτήτων στην επαρχία Λάρνακας με τα κύρια χαρακτηριστικά τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση των αποτελεσμάτων και στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται καταγραφή των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την έρευνα μας.

Κεφάλαιο 1

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

1.1 Τουρισμός στην Κύπρο

Η Κύπρος είναι μια χώρα, με σημαντική γεωπολιτική θέση. Διαθέτει ιστορία και παράδοση πολλών χιλιάδων χρόνων και είναι ένας ιδιαίτερα πλούσιος τόπος με αξιόλογους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Εκτός από τη στρατηγική της θέση στη Μεσόγειο, η Κύπρος έχει επίσης ένα ψηλού επιπέδου ανθρώπινο δυναμικό, ένα εξελιγμένο τηλεπικοινωνιακό δίκτυο, με ένα εξελιγμένο τραπεζικό σύστημα, προσφέρει υπηρεσίες υγείας σε ένα αρκετά ψηλό επίπεδο, και έχει ένα ψηλό επίπεδο εκπαίδευσης τα οποία είναι στοιχεία που επιτρέπουν την ανάπτυξη διαφόρων δραστηριοτήτων σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Ο τουρισμός διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην οικονομία της Κύπρου από την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενώ από το 1960 η Κύπρος έγινε ένα από τα κυριότερα τουριστικά κέντρα της Μεσογείου, μετά από μια ραγδαία και συνεχή ανάπτυξη. (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2008).

Η οικονομία της Κύπρου βασίζεται σε ένα μεγάλο βαθμό στον τουριστικό τομέα, αξιοποιώντας τα φυσικά της χαρίσματα. Ο τουρισμός έχει αναπτυχθεί κυρίως υπό την μορφή του μαζικού τουρισμού, και επικεντρώνεται κυρίως στις παράλιες πόλεις που είναι η Λεμεσός, η Λάρνακα, η Πάφος και στην ελεύθερη περιοχή της επαρχίας Αμμοχώστου που βρίσκεται η Αγία Νάπα και ο Πρωταράς. Η Κύπρος, λόγω της καταλληλότητας του προϊόντος της, της γεωγραφικής της θέσης και των κλιματολογικών της συνθηκών, έχει τη δυνατότητα να εξυπηρετήσει ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων, αλλά παράλληλα να εμπλουτίσει με τα ειδικά προϊόντα που διαθέτει την τουριστική εμπειρία των περιηγητών που έρχονται στο νησί για τον ήλιο και τη θάλασσα.

Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί την σημαντικότερη βιομηχανία της Κύπρου και συμβάλλει πάρα πολύ στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια από την Κυπριακή Δημοκρατία και από οργανωμένα σύνολα του όπως ο ΚΟΤ για την δημιουργία άλλων μορφών εναλλακτικού τουρισμού. Οι πιο επικρατέστερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού στο νησί είναι ο αγροτουρισμός και ο θρησκευτικός τουρισμός για προσκυνήματα σε μοναστήρια όπως ο Κύκκος και ο Μαχαιράς (Zorpas et al., 2010).

Για τη μείωση των ανεπιθύμητων αποτελεσμάτων που επέφερε ο μαζικός τουρισμός, όπως η καταπόνηση του περιβάλλοντος, η μονοδιάστατη ανάπτυξη, η μείωση των επιπέδων ποιότητας καθώς και η εποχικότητα του προϊόντος, εκπονήθηκε από το κράτος μια νέα στρατηγική αναβάθμιση της προσφερόμενης ποιότητας και διασφάλιση της αειφορίας. Γίνονται προσπάθειες για τη προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού για καταπολέμηση του μαζικού, με κύρια μορφή του τον αγροτουρισμό, τον οικοτουρισμό αλλά και άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Με αυτό τον τρόπο γίνεται μια προσπάθεια επίτευξης της απορρόφησης των τουριστών στην ύπαιθρο, δίνοντας έτσι νέα οικονομικά κίνητρα στις τοπικές κοινωνίες και ανακούφισης των υπεραναπτυγμένων παραλιακών περιοχών από τον τουρισμό «ηλίου και θάλασσας».

Οι Altinay και Bowen (2006) επισημαίνουν ότι ο μη προγραμματισμένος τουρισμός στο νησί έχει φέρει το μερίδιό του στις αρνητικές επιπτώσεις. Σε αντίθεση με το βόρειο τμήμα του νησιού, το οποίο δεν έχει βιώσει παρόμοιες επιπτώσεις, η εγχώρια χλωρίδα και πανίδα καταστρέφεται και εξακολουθεί να απειλείται. Σημειώνεται επίσης (ότι η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη και ανάπτυξη του τουρισμού ειδικά στις παράλιες περιοχές έχουν δημιουργήσει πολλά οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως τις πληθωριστικές πιέσεις στις περιοχές αυτές και την υπερβολική εξάρτηση των επιχειρήσεων από τον τουρισμό. Επιπλέον, λόγω της έντονης παρουσίας των τουριστών, οι Κύπριοι νέοι υιοθετούν διαφορετικά σύνολα αξιών για την ηθική σε σύγκριση με τις παραδοσιακές συμπεριφορές που επικρατούν.

Αρκετές είναι οι επιπτώσεις στην τοπική πανίδα και χλωρίδα στις παράκτιες περιοχές του νησιού. Επιπλέον, ο τουρισμός προκαλεί σοβαρά προβλήματα στην παροχή νερού σε μια χώρα που αντιμετωπίζει πολύ συχνά το φαινόμενο της ανομβρίας. Επιπλέον, πολλές περιοχές μετατρέπονται σε πολυκατοικίες και οικιστικά συγκροτήματα, τα οποία δεν

επιτρέπουν την δημιουργία ανοικτών χώρων και χώρων πρασίνου. Με βάση την Antoniadou (2006), η τεράστια και απρογραμματίστη τουριστική ανάπτυξη στο νησί προκάλεσε την ανέγερση κτιρίων χαμηλής ποιότητας και ιδιαίτερα κακής ποιότητας καταλύματα για τουριστική χρήση. Η Αντωνιάδου υποστηρίζει ότι η Κύπρος πιθανότατα θα γίνει λιγότερο ανταγωνιστική σε σύγκριση με άλλους προορισμούς. Αυτό βασίζεται στο γεγονός ότι οι περιοχές καθίστανται λιγότερο ανταγωνιστικές εάν χάσουν τα χαρακτηριστικά τους (π.χ. τοπίο, παράδοση και αρχιτεκτονική). Αναφέρεται επίσης ότι είναι πιθανό ο κίνδυνος της συμβατικής εικόνας του μαζικού τουριστικού προϊόντος να οδηγήσει στην μείωση της δημοτικότητας της Κύπρου ως τουριστικού προορισμού διότι οι περισσότεροι τουρίστες προσπαθούν να βρουν τους λιγότερο πειραγμένους προορισμούς για να κάνουν τουρισμό.

Αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις έχουν παρατηρηθεί από τις αρμόδιες αρχές στην Κύπρο. Έχουν εισαχθεί μέτρα για την εκ νέου εστίαση της κατεύθυνσης και της κλίμακας της τουριστικής ανάπτυξης από τα παραθαλάσσια θέρετρα του νησιού. Η κυβέρνηση, σε στενή συνεργασία με τον ΚΟΤ, ενέκρινε μια σειρά μέτρων που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της μελλοντικής θέσης της βιομηχανίας, μεγιστοποιώντας τις οικονομικές της αποδόσεις, διατηρώντας το ανθρώπινο και φυσικό περιβάλλον (Ioannides, 2001). Οι αρχές του νησιού ενέκριναν ένα σχέδιο κινήτρων για αναβάθμιση / ανάκληση τουριστικών κτιρίων χαμηλής τάξης σε μια προσπάθεια αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος. Το στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης τουριστικών προϊόντων για την περίοδο 2003-2010 επιβεβαίωσε ότι στην Κύπρο υπήρχαν 10.000 κλίνες χαμηλής ποιότητας για τουριστική χρήση. Αυτές δεν ανταποκρίνονταν στις προσδοκίες της τουριστικής αγοράς. Σύμφωνα με το σχέδιο, οι ιδιοκτήτες τους έπρεπε είτε να τις αποσύρουν από την αγορά είτε, εναλλακτικά, να τις αναβαθμίσουν με την παροχή κυβερνητικής βοήθειας. Η συνδρομή αυτή περιλάμβανε μια μερική/ πλήρη επιχορήγηση για την πλήρη αναβάθμιση του εσωτερικού ή του εξωτερικού του κτιρίου. Επιπρόσθετα, η παροχή τεχνικής βοήθειας γινόταν υπό τη μορφή εκπαίδευσης ή/ και στήριξης των προσπάθειών μάρκετινγκ των επιχειρήσεων (Koumelis, 2006). Επιπλέον, ο ΚΟΤ θεωρούσε ότι το πρόγραμμα «Αγροτουρισμός» θα μπορούσε να προωθήσει τη χώρα ως πολιτιστικό προορισμό (Cope, 2000). Οι Horner και Swarbrooke (2004) επισημαίνουν ότι σε πολλά διαφημιστικά μέσα για την Κύπρο ο αγροτουρισμός σημαίνει απλά αγροτικά καταλύματα με δυνατότητα προετοιμασίας γευμάτων και μικρά ξενοδοχεία σε κυπριακά

χωριά. Ο Sharpley (2005) αποσαφηνίζει τον όρο επισημαίνοντας ότι μια απλή εξήγηση του όρου είναι ότι ουσιαστικά ο τουρισμός βασίζεται σε παραδοσιακές εγκαταστάσεις διαμονής στις αγροτικές περιοχές του νησιού.

Πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι το 1960 δεν υπήρχαν σχεδόν καθόλου τουριστικές εγκαταστάσεις στην κυπριακή ύπαιθρο. Το πρόγραμμα του ΚΟΤ στοχεύει στην αναβάθμιση των αγροτικών περιοχών του νησιού και εφαρμόζει το προαναφερθέν πρόγραμμα. Σε μια περίοδο δέκα ετών (1991-2001) 52 παραδοσιακές κατοικίες σε 30 χωριά στην ύπαιθρο του νησιού αποκαταστάθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, σε μια προσπάθεια να προσελκύσουν περισσότερο «ποιοτικό τουρισμό» στην ενδοχώρα του νησιού.

Μια μελέτη που πραγματοποίησε ο Sharpley (2002), η οποία στόχευσε τους ιδιοκτήτες επιχειρήσεων αγροτουρισμού, αποκάλυψε ότι το πρόγραμμα έχει συναντήσει με επιτυχία τους στόχους του. Ορισμένα από τα οφέλη του προγράμματος περιλαμβάνουν το γεγονός ότι έχει προσφερθεί νέα ζωή στα παλιά κτίρια. Επιπλέον, θεωρήθηκε ότι ο τουρισμός προσέφερε συμπληρωματικό εισόδημα στις τοπικές αγροτικές κοινότητες. Αν και δημιουργήθηκαν περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης, οι τοπικές τεχνικές και τέχνες αναζωογονήθηκαν, παρέχοντας έτσι συμπληρωματικό εισόδημα στους ντόπιους. Η μελέτη αποκάλυψε επίσης ότι αυξάνεται η ευαισθητοποίηση των κατοίκων του χωριού για τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού.

Η ίδια μελέτη έφερε στην επιφάνεια την έλλειψη υποστήριξης από την κυβέρνηση και τον ΚΟΤ. Αυτό βασίστηκε στο γεγονός ότι οι αρμόδιοι φορείς παρείχαν χαμηλότερη από την αναμενόμενη / υπόσχεση χρηματοδοτική στήριξη, για την ανακαίνιση και τη μετατροπή παλαιών ακινήτων. Η έλλειψη κατάρτισης, παρά την προτεινόμενη πολιτική, όσον αφορά τις εκπαιδευτικές και εκπαιδευτικές συνεδρίες, φαίνεται επίσης εμφανής. Η ίδια μελέτη αποκάλυψε την έλλειψη τοπικών εγκαταστάσεων / ανέσεων στις οποίες οι τουρίστες μπορούν να βιώσουν ή να μάθουν τοπικές βιοτεχνίες (π.χ. αγγειοπλαστική). Επιπλέον, αναφέρθηκαν χαμηλά επίπεδα πληρότητας, τα οποία, ανάλογα με την εποχή, κυμαίνονται μεταξύ 20% -70%. Παρόλο που το πρόγραμμα παρουσιάστηκε με ενθουσιασμό, φαίνεται ότι η αρχική ένταση ακολουθήθηκε από ένα στάδιο στασιμότητας και απάθειας. Από την άποψη του τι αναζητούν οι τουρίστες από μια αγροτουριστική εμπειρία, τις προσδοκίες τους, τους παράγοντες τους οποίους εκτιμούν περισσότερο κατά τον προορισμό τους και τις συμπεριφορικές προθέσεις τους μετά την

εμπειρία. Ο Beckett (1997) εφιστά την προσοχή στους ενδιαφερόμενους του τουρισμού, επισημαίνοντας ότι η επιτυχία οποιουδήποτε τουριστικού τομέα εξαρτάται από την ικανοποίηση ή όχι του πελάτη.

1.2 Τι είναι αγροτουρισμός

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι πλέον μια αναγκαιότητα η οποία διευρύνεται σε όλους τους κοινωνικούς και οικονομικούς τομείς της ζωής μας όπως είναι και ο τουρισμός ο οποίος βασίζεται πάνω στις φυσικές και ανθρώπινες δυνατότητες και την πολιτιστική κληρονομιά μιας κοινωνίας (Ana, 2017).

Ο τουρισμός μπορεί να επιτρέψει υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης, αυξανόμενο εισόδημα, μείωση των χωρικών ανισοτήτων, βασικά οικονομική ανάπτυξη (Ana, 2017). Μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός και ο οικολογικός τουρισμός αναπτύχθηκαν μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο ανησυχίας για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, παράλληλα με την ανάπτυξη νέων τρόπων ζωής και μια ραγδαία εξελισσόμενη και μεταβαλλόμενη τουριστική νοοτροπία (Anna, 2017). Με την έννοια αγροτουρισμός ενσωματώνονται και οι δύο έννοιες περιφερειακός τουρισμός (rural tourism) και τουρισμός στην ύπαιθρο (agrotourism). Η Farmaki (2012) αναφέρει ότι σε προορισμούς όπου ο τουρισμός έχει συγκεντρωθεί σε παράκτιες περιοχές, η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού θεωρείται ως μέσο διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος.

Ο αγροτουρισμός θεωρείται σήμερα μοντέρνος, εκλεπτυσμένος και απευθύνεται σε άτομα πολυταξιδεμένα, μορφωμένα και με ψηλό οικονομικό υπόβαθρο (Ana, 2017). Ο αγροτουρίστας θεωρείται ποιοτικός, υψηλών προδιαγραφών και σημαντικής αγοραστικής δύναμης. Οι τουρίστες αυτοί θεωρούνται πολυταξιδεμένοι και έμπειροι έχουν ήδη βιώσει το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού και αναζητούν κάτι καινούργιο στην τουριστική εμπειρία τους (ΚΟΤ, 2008). Τα άτομα αυτά θεωρούνται ότι έχουν αυξημένη οικολογική συνείδηση, πολυποίκιλα ενδιαφέροντα, διάθεση για μόρφωση και πολιτιστική προσέγγιση.

Σύμφωνα με την Ana (2017) ο αγροτουρισμός και ο οικολογικός τουρισμός είναι σύγχρονες μορφές τουρισμού οι οποίες αποτελούν ένα σημαντικό μερίδιο της τουριστικής βιομηχανίας παγκοσμίως. Η αυξανόμενη εξάρτηση και στήριξη του αγροτουρισμού βασίζεται σε μια σειρά από οφέλη που ενδεχομένως παρέχει στις αγροτικές περιοχές. Ο Sharpley (2012) αναφέρει ότι ο αγροτουρισμός θεωρείται ένας

πολύτιμος και αναπτυσσόμενος τομέας της τουριστικής αγοράς, που αντιπροσωπεύει μια σημαντική πηγή εισοδήματος στις αγροτικές οικονομίες.

Ο αγροτουρισμός είναι σύμφωνα με τον ΚΟΤ (2008) μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στον αγροτικό χώρο, η οποία έχει ως στόχους οι τουρίστες να γνωρίσουν τις αγροτικές περιοχές, τις ασχολίες των ανθρώπων, να δοκιμάσουν τα τοπικά προϊόντα και την παραδοσιακή κουζίνα. Επίσης να φέρει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, “όπου θα μπορεί να συμμετέχει και να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης”. Ο αγροτουρισμός μπορεί να “κινητοποιήσει τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου” (2008, p.54).

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια πραγματικά σημαντική μορφή τουριστικής ανάπτυξης που στοχεύει στο συνδυασμό συνεργασίας των τριών τομέων της παραγωγής μιας χώρας (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς) και στην περιφερειακή ανάπτυξη, αφού η ύπαρξη του αποτελεί σημαντικό λόγο δημιουργίας αναπτυξιακών έργων υποδομής, στην άνοδο του οικονομικού επιπέδου των αγροτικών περιοχών, στη διασφάλιση και στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, διατηρώντας παράλληλα τις αγροτικές περιοχές ζωντανές σε πληθυσμό. Επίσης με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας δίνεται και η δυνατότητα σε παραδοσιακά επαγγέλματα/ τέχνες να διατηρηθούν ζωντανά (Sharpley, 2002). Ο αγροτουρισμός οδηγεί επίσης στην δραστηριοποίηση του τοπικού πληθυσμού με την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε περιοχές οι οποίες μπορεί να παραμένουν αναξιοποίητες, ενώ διαθέτουν δυναμική ανάπτυξης (ΚΟΤ, 2008). Είναι επίσης λιγότερο ζημιογόνος στο περιβάλλον από ότι άλλες μορφές τουρισμού.

1.3 Αγροτουρισμός και Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο αγροτουρισμός είναι μια σημαντική πηγή εισοδημάτων για τα παλιά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ όπως παρατηρεί η Ανα (2017) στα νέα κράτη μέλη προς την Ανατολή υπάρχουν πολλές ανεκμετάλλευτες ευκαιρίες παρά το γεγονός ότι στις χώρες αυτές, η πολιτιστική κληρονομιά και παρθένες φυσικές περιοχές είναι πολύ περισσότερες από ότι στη Δύση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί την ανάπτυξη της τουριστικής ανάπτυξης και του αγροτουρισμού χρηματοδοτώντας διάφορες δράσεις σε τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο οι οποίες παροτρύνουν τα κράτη μέλη να επενδύουν σε τομείς βιώσιμης ανάπτυξης όπως ο τουρισμός στην ύπαιθρο, ο αγροτουρισμός και ο οικολογικός τουρισμός. Μια τέτοια δράση είναι η πολιτική "Αγροτική ανάπτυξη 2014-2020" αξίας 100 δισ. ευρώ και χρηματοδοτείται μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (EAA) (European Commission, 2017). Το πρόγραμμα LEADER ξεκίνησε το 1991 και από τότε παρέχει στις αγροτικές κοινότητες της ΕΕ "τα αναγκαία μέσα ώστε οι τοπικοί εταίροι να μπορέσουν να δραστηριοποιηθούν και να κατευθύνουν την τοπική ανάπτυξη της περιοχής τους μέσω μιας τοπικής ανάπτυξης υπό την ηγεσία της κοινότητας" (Pobal, 2017), δείχνοντας την σημαντικότητα τους για τον αγροτικό τουρισμό. Μέσω του LEADER μπορεί να αναληφθεί και να χρηματοδοτηθεί ένα ευρύ φάσμα έργων και δραστηριοτήτων, καθώς η εφαρμογή του αγροτικού τουρισμού είναι από τις πιο δημοφιλείς (Lehmeier, 2010).

Η Ana (2017) παρατηρεί ότι χώρες όπως η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Ουγγαρία, καθώς και η Ρουμανία έχουν ενδιαφέρουσες αγροτικές περιοχές, μοναδικές παραδόσεις και ελκυστικούς πολιτισμούς, προσφέροντας στους πιθανούς φορείς παροχής του τουρισμού μεγάλες ευκαιρίες να δημιουργήσουν κέρδη. Σύμφωνα με τον Sharpley (2002) ο αγροτικός τουρισμός έχει προωθηθεί ευρέως ως αποτελεσματική πηγή εισοδήματος και απασχόλησης, ιδίως στις περιφερειακές αγροτικές περιοχές όπου οι παραδοσιακές αγροτικές βιομηχανίες έχουν μειωθεί.

1.4 Αγροτουρισμός στην Κύπρο

Η Κύπρος είναι το τρίτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου και η οικονομία της εξαρτάται κυρίως από τα εισοδήματα από τον τουρισμό, ως πηγή ξένου συναλλάγματος και απασχόλησης (Hoti et al, 2007).

Ο Sharpley (2002) επισημαίνει ότι η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού σε παραδοσιακά καλοκαιρινούς προορισμούς, όπως και η Κύπρος, θεωρείται αποτελεσματικό μέσο όχι μόνο για την αναγέννηση των αγροτικών περιοχών αλλά και για να προσελκύει διαφοροποιημένο τουριστικό κοινό, περιορίζοντας τα προβλήματα του εποχικού τουρισμού που συνδέονται με τον καλοκαιρινό ήλιο, ενθαρρύνοντας τον

ανεξάρτητο, μη οργανωμένο τουρισμό και προωθώντας περισσότερο τα πολιτιστικά αξιοθέατα ενός προορισμού, ικανοποιώντας παράλληλα και την αυξανόμενη ζήτηση για πιο φιλικές προς το περιβάλλον μορφές τουρισμού. Αναφέρει επίσης ότι “αν και ο τουρισμός στην Κύπρο είναι εκ πρώτης όψεως ιστορικό επιτυχία, υπάρχουν πολλά υποκείμενα προβλήματα που απειλούν τη μελλοντική υγεία του γενικότερου τουριστικού τομέα και οδήγησαν σε πολιτικές για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού ειδικότερα” (2002, p.236).

Η ανάπτυξη τουριστικών υποδομών ιδιαίτερα στις δεκαετίες 1980 και 1990 συνέτεινε σημαντικά στην τεράστια οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η Κύπρος μετά από την τουρκική εισβολή (Clerides & Pashourtidou, 2007; Farmaki, 2012). Ένας εξαιρετικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης ακολούθησε από τα τέλη της δεκαετίας του '70 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90 στον κλάδο της φιλοξενίας, καθιστώντας την Κύπρο έναν σημαντικό διεθνή τουριστικό προορισμό. Ο τουρισμός κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, δημιούργησε άμεσο και έμμεσο αντίκτυπο στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην απόκτηση συναλλάγματος και στην οικονομική ανάπτυξη (Hoti et al, 2007).

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή μείωση στους αριθμούς τουριστών που επισκέπτονται την Κύπρο. Η μείωση αυτή είναι αιτία ανησυχίας τόσο για την τουριστική βιομηχανία όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Οι Clerides και Pashourtidou (2007) παρατηρούν ότι ο αυξημένος ανταγωνισμός, τα υψηλά κόστη και μια φθίνουσα τουριστική υποδομή είναι οι κυριότεροι παράγοντες για την μείωση του τουριστικού ρεύματος στην Κύπρο. Κάποιοι νέοι τουριστικοί προορισμοί όπως η Τουρκία, η Κροατία και η Αίγυπτος δεν έχουν ακόμα αναπτυχθεί στο επίπεδο της Κύπρου για αυτό και τα λειτουργικά τους κόστη είναι πιο χαμηλά, και έτσι είναι πιο δύσκολο για τον κυπριακό τουρισμό να τις ανταγωνιστεί.

Από τη μία πλευρά, ο τουρισμός θεωρείται ως ένας οικονομικός τομέας που απαιτεί κανονισμούς, έτσι ώστε να είναι βιώσιμος, επικερδής, ποιοτικός και προσιτός από όλες τις κοινωνικές κατηγορίες, και, από την άλλη πλευρά, ο τουρισμός θεωρείται ως μια υποστηρικτική οικονομική δραστηριότητα (Ana, 2017). Ο αγροτουρισμός στην Κύπρο σύμφωνα με τον Sharpley (2002) ενσωματώνει τους κοινωνικοοικονομικούς στόχους της ανάπτυξης του αγροτικού τουρισμού. Δεν προορίζεται ως εναλλακτική λύση σε σχέση με τις παραδοσιακές αγροτικές συγκυρίες ή τον τρόπο ζωής, αλλά ως συμπληρωματικό εισόδημα που επιτρέπει τη συνέχιση των καθημερινών πρακτικών και

ταυτόχρονα περιλαμβάνει τον ευρύτερο στόχο της επανατοποθέτησης του τουριστικού προϊόντος του νησιού. Έχει την δυνατότητα ενισχύσει τους επιχειρηματίες στις αγροτικές περιοχές μέσω της εκμετάλλευσης καταλυμάτων και της τροφοδοσίας των επισκεπτών, με προϊόντα εντόπιας αγροτικής παραγωγής (ΚΟΤ, 2008).

Ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ) ξεκίνησε ενέργειες για να ενθαρρύνει την αναζωογόνηση και την προώθηση παραδοσιακών κυπριακών κοινωνικών και πολιτιστικών πρακτικών ως αναπόσπαστο στοιχείο του αγροτουριστικού προϊόντος της Κύπρου μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα και προγράμματα ευαισθητοποίησης για τις τοπικές κοινότητες.

Σε μια προσπάθεια να προωθήσει την κουλτούρα του τόπου και να προσφέρει εναλλακτική επιλογή στους τουρίστες, ο ΚΟΤ υλοποίησε το πρόγραμμα «αγροτουρισμού» όπου ο τουρισμός βασίζεται σε παραδοσιακές εγκαταστάσεις διαμονής στις αγροτικές περιοχές του νησιού. Μέσω της προώθησής του, το νησί επεδίωξε τη διαφοροποίηση του τουρισμού και την οικονομική αναγέννηση (Sharpley 2002, 2005). Η ανάγκη για καλύτερο και πιο οργανωμένο συντονισμό όλων αυτών των προσπαθειών οδήγησε τον ΚΟΤ να ιδρύσει την Κυπριακή Εταιρεία Αγροτουρισμού (ΚΕΑ), μια οργάνωση που ασχολείται αποκλειστικά με τις διακοπές στην κυπριακή ύπαιθρο. Η εταιρεία ξεκίνησε με μόλις 7 μέλη κατά τη διάρκεια του 1990 "και σήμερα αριθμεί πάνω από 84 μέλη (Ιδιοκτήτες ανακαινισμένων μονάδων), 100 παραδοσιακά σπίτια και boutique ξενοδοχεία σε 60 χωριά στην Κύπρο. Εκτιμάται ότι ο αριθμός των μονάδων αγροτουρισμού θα αυξηθεί μέχρι το τέλος του 2020, λόγω των κονδυλίων που επιχορηγούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΚΕΑ, 2018).

Σε μια μελέτη που έγινε στην περιοχή του Τρόοδος το 2011 για να δείξει με ποιο τρόπο οι αγροτουρίστες επιλέγουν τον προορισμό τους, το 85% των εγχώριων τουριστών δήλωσε ότι ταξιδεύουν στο Τρόοδος "για να περπατήσουν στη φύση", "να χαλαρώσουν" και "να πάρουν λίγο φρέσκο αέρα". Οι ξένοι τουρίστες από την άλλη, σύμφωνα με τους ερευνητές δεν ταξιδεύουν αποκλειστικά στην Κύπρο για να επισκεφθούν το Τρόοδος, αλλά έρχονται κυρίως για το καλό κλίμα και προγραμματίζουν μονοήμερες επισκέψεις στην περιοχή μέσα στις υπόλοιπες δραστηριότητες τους (Farmaki, 2012). Παρόλο, όμως που ο πρωταρχικός λόγος για το ταξίδι στην Κύπρο ήταν η προσέλκυση τους στις παράκτιες περιοχές ή το πακέτο διακοπών σε χαμηλές τιμές, η απόφασή τους να επιλέξουν να επισκεφθούν αγροτικές περιοχές του νησιού, όπως το Τρόοδος

επηρεάζεται από το ότι "θέλουν να αποκτήσουν μια συνολική εμπειρία των διακοπών τους με την επίσκεψη σε πολιτιστικούς και θρησκευτικούς χώρους" (2012, pp.76). Ο Χρίστου (2010) αναφέρει ότι η πλειοψηφία των τουριστών που επιλέγουν να επισκεφθούν και να παραμείνουν στην κυπριακή ύπαιθρο είναι διεθνείς και όχι εγχώριοι ταξιδιώτες. Αυτά προέρχονται από ευρωπαϊκές χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Γερμανία.

Όπως παρατηρούν οι Gronau και Kagermeier (2013) η Κύπρος που είναι παραδοσιακά καλοκαιρινός προορισμός (ήλιος και παραλίες) προσπαθεί να διαφοροποιήσει το προϊόν της και να επανατοποθετηθεί στην τουριστική αγορά. Παρόλο που ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού προσπαθεί να προωθήσει τον αγροτουρισμό ως έναν από τους πυλώνες επέκτασης του τουριστικού προϊόντος και να συμπεριλάβει την αγροτική ενδοχώρα στην τουριστική ανάπτυξη που κυριαρχεί στις παράκτιες περιοχές, περιορίζεται κυρίως από την κρατική έλλειψη χρηματοδότησης και την στήριξη από την κυβέρνηση (Sharpley, 2002; Gronau & Kagermeier, 2013).

Η Νέα Εθνική Στρατηγική Τουρισμού, του υπουργείου Εσωτερικών και του Υφυπουργείου Τουρισμού Κύπρου, που σχεδιάστηκε το 2018 αποσκοπεί στο να αυξήσει τα ποσοστά τουρισμού στην Κύπρο μέχρι το 2030 με ολόχρονο τουρισμό που να φθάνει τα 4,8 εκατομμύρια τουρίστες και το 40% να είναι σε περιόδους εκτός της καλοκαιρινής (Μονάδα Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ανάπτυξης, 2018).

Κεφάλαιο 2

Μεθοδολογία

2.1 Σκοπός και ερευνητικό ερώτημα της διατριβής

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στο να εξετάσει το πως ο αγροτουρισμός αποτελεί κομμάτι του τουριστικού προϊόντος της Κύπρου. Έγινε προσπάθεια χαρτογράφησης του αγροτουριστικού προϊόντος στην επαρχία Λάρνακας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που αυτή η μελέτη προσπάθησε να εξετάσει είναι:

1. Σε ποιο βαθμό αποτελεί ο αγροτουρισμός κομμάτι της κυπριακής οικονομίας?
2. Ποιοι είναι οι κύριοι παράγοντες που ο αγροτουρισμός στην Λάρνακα μπορεί να αποτελεί πόλο έλξης για τουρίστες?
3. Τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί το αγροτουριστικό προϊόν στην Επαρχία Λάρνακας?

2.2 Μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα μελέτη εντάσσεται στο φάσμα των ποιοτικών μελετών και είναι μελέτη περίπτωσης για την επαρχία Λάρνακας. Σε πρώτο στάδιο έγινε μια χαρτογράφηση όλων των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στην επαρχία Λάρνακας μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση και έρευνα στο διαδίκτυο για τα χωριά που αναφέρονται στην ιστοσελίδα του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού ότι ανήκουν στην κατηγορία του αγροτουρισμού. Τα χωριά αυτά είναι ο Άγιος Θεόδωρος, η Βάβλα, η Καλαβασός, ο Κάτω Δρυς, τα Λεύκαρα, το Μαρώνι, η Σκαρίνου, η Τόχνη, οι Τρούλλοι, η Χοιροκοιτία και ο Ψεματισμένος. Μέσα από την έρευνα εντοπίστηκαν και άλλα χωριά, τα οποία αν και δεν αναφέρονται στην λίστα του ΚΟΤ διαθέτουν αγροτουριστικά καταλύματα και

προσφέρουν αγροτουριστικές δραστηριότητες, όπως η Βαβατσινιά, η Οδού, η Αγία Άννα και άλλα.

Ως βάσεις δεδομένων για την αναζήτηση των ζητούμενων πληροφοριών χρησιμοποιήθηκαν οι ιστοσελίδες των Κοινοτικών Συμβουλίων των κοινοτήτων, η ιστοσελίδα του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, η ιστοσελίδα της Κυπριακής Εταιρείας Αγροτουρισμού, η ιστοσελίδα της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης και Προώθησης της Λάρνακας, η ιστοσελίδα της UNESCO και χρησιμοποιήθηκαν επίσης διάφορα σχετικά άρθρα από το διαδίκτυο.

Μετά από την χαρτογράφηση των αγροτουριστικών περιοχών της επαρχίας Λάρνακας γίνεται συζήτηση για να εξεταστεί κατά πόσο ο αγροτουρισμός στην Λάρνακα είναι βιώσιμος, ποιοι είναι οι κύριοι τομείς που χρήζουν βελτίωσης και γίνονται εισηγήσεις για βελτίωση τους.

2.3 Περιορισμοί έρευνας

Κατά την διεξαγωγή της έρευνας προέκυψαν κάποιοι περιορισμοί, όπως το γεγονός ότι κάποια από τα Κοινοτικά Συμβούλια στα πιο πάνω χωριά δεν έχουν ιστοσελίδα όπου να προσφέρονται πληροφορίες σχετικά με τις κοινότητες τους. Επίσης λόγω του γεγονότος ότι οι ιστοσελίδες που χρησιμοποιήθηκαν χρησιμοποιούνται για την προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος είναι δύσκολο για τον ερευνητή να εξάγει τα αρνητικά σημεία που μπορεί να προκύπτουν από την εκμετάλλευση των αγροτουριστικών πόρων ή και τα σημεία που χρήζουν βελτίωσης ώστε να παρέχεται ένα καλύτερο αγροτουριστικό προϊόν στην επαρχία Λάρνακας.

Κεφάλαιο 3

Αποτελέσματα Χαρτογράφησης

Μέσα από την έρευνα της βιβλιογραφίας και των ιστοσελίδων που αναφέρονται στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας έγινε προσπάθεια καταγραφής και χαρτογράφησης των αγροτουριστικών χωριών στην Επαρχία Λάρνακας. Εντοπίστηκαν 25 κοινότητες στις οποίες δραστηριοποιούνται αγροτουριστικά καταλύματα και προσφέρονται αγροτουριστικές δραστηριότητες και οι οποίες αναφέρονται πιο κάτω.

3.1 Αβδελλερό

Το Αβδελλερό είναι μια σχετικά μικρή κοινότητα στην Λάρνακα. Τα κύρια σημεία του χωριού τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλο έλξης για αγροτουρισμό είναι σπίτια με λαϊκή κυπριακή αρχιτεκτονική στο κέντρο του χωριού, το μονοπάτι της φύσης με πλούσια φυσική βλάστηση αλλά και τα μικρά ρυάκια/ποτάμια κατά μήκος του χωριού.

3.2 Αγγλισίδες

Η κοινότητα των Αγγλισίδων είναι μια από τις μεγαλύτερες στην επαρχία Λάρνακας και είναι ένα χωριό με ιστορία από τον Μεσαίωνα (Cyprusalive.com, 2019). Στο χωριό υπάρχουν κτισμένες πολλές εκκλησίες και λειτουργεί επίσης το Μουσείο Ελιάς στο οποίο παρουσιάζεται η ιστορική παράδοση της καλλιέργειας της ελιάς και της παραγωγής λαδιού καθώς επίσης και η τεχνολογική εξέλιξη της ελαιοπαραγωγής (Anglisides.com, 2019). Στο χώρο του μουσείου υπάρχει και μια αιωνόβια ελιά ηλικίας 700 ετών περίπου που είναι πόλος έλξης για πολλούς, ντόπιους και τουρίστες. Κάθε χρόνο διοργανώνεται το θεματικό Φεστιβάλ της Ελιάς (Cyprusalive.com, 2018).

Στην κοινότητα υπάρχει επίσης και ένα μονοπάτι της φύσης το οποίο ακολουθεί την πορεία Αγία Βαρβάρα - Σταυροβούνι - Σταυρόπευκος - Ασπράδι και έχει μήκος 2 χιλιομέτρων περίπου, το οποίο έχει θέα προς την ευρύτερη περιοχή Λάρνακας-Αεροδρομίου, την Αλυκή και την πόλη της Λάρνακας (Cyprusalive.com, 2019).

3.3 Αγία Άννα

Η Αγία Άννα είναι ένα μικρό χωριό στην επαρχία Λάρνακας. Είναι κοινότητα με ιστορία από την νεολιθική εποχή (στο χωριό έχουν βρεθεί αρχαιολογικά κειμήλια και κατακόμβες) (Cyprus Highlights, 2019). Ο πυρήνας του χωριού είναι γεμάτος με παραδοσιακά κτίσματα και αποτελεί τουριστικό προορισμό για πολλούς αφού στο χωριό υπάρχουν αγροτουριστικά καταλύματα και ταβέρνες με παγκύπρια αναγνώριση και βραβεύσεις (TripAdvisor, 2019). Το χωριό διασχίζει ο ποταμός Τρέμιθος δίπλα από τον οποίο υπάρχει μονοπάτι της φύσης. Κάθε Αύγουστο διοργανώνεται το Ετήσιο Φεστιβάλ Παπουτσόσκου και κυπριακής παράδοσης με πολλούς επισκέπτες (Checkincyprus.com, 2018).

3.4 Αγίοι Βαβατσινιάς

Οι Αγίοι Βαβατσινιάς βρίσκονται σε υψόμετρο 700 από την θάλασσα. Το χωριό πήρε το όνομα του από τους Άγιους Ανάργυρους Κοσμά και Δαμιανό και από τις πολλές βαβατσινιές που υπάρχουν μέσα και έξω από το χωριό. Οι Αγίοι Βαβατσινιάς είναι γνωστοί για την παρασκευή κεντημάτων τύπου Λευκαρίτικο αλλά και πολλών παραδοσιακών εδεσμάτων όπως ζιβανία, σουτζούκο, παλουζέ και γλυκά του κουταλιού (Cyprusalive.com, 2019a) προσφέροντας την ευκαιρία για γαστρονομικό τουρισμό.

Η κοινότητα συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού που εφαρμόζεται από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού με αγροτουριστικά καταλύματα (Agiivanatsinias.org, 2019).

3.5 Άγιος Θεόδωρος Σκαρίνου

Ο Άγιος Θεόδωρος είναι ένα παραθαλάσσιο χωριό κτισμένο στην κοιλάδα του ποταμού Πεντάσχοινου ο οποίος διασχίζει το χωριό. Στο χωριό υπάρχουν αρκετά αξιοθέατα για τουρισμό όπως ο παλιός ενετικός νερόμυλος, το γεφύρι που ενώνει τις δύο πλευρές του χωριού, πολλά γραφικά δρομάκια με παραδοσιακή αρχιτεκτονική και αρκετά εξωκλήσια με ιστορία από τις αρχές του 1900 (Agiostheodoros.org, 2019).

Υπάρχουν επίσης αγροτουριστικά καταλύματα και ξενοδοχεία για διαμονή καθώς και πολλές ψαροταβέρνες με φρέσκα ψάρια και παραδοσιακά εδέσματα. (Cyprusalive.com, 2019b).

3.6 Αθηνένου

Η Αθηνένου είναι ένας από τους δήμους της επαρχίας Λάρνακας από το 1926. Το 65% της συνολικής έκτασης του εδάφους του Δήμου είναι κατεχόμενο. Στην Αθηνένου υπάρχει το Καλλινίκειο Μουσείο στο οποίο εκτίθεται αρχαιολογική, εκκλησιαστική και λαογραφική συλλογή. Υπάρχει επίσης το Μουσείο Βυζαντινής Τέχνης με σπάνια καλλιτεχνήματα από τον πιο αξιόλογο Αγιογράφο της Κύπρου Πάτερ Καλλίνικο Σταυροβουνιώτη, ο οποίος κατάγεται από την Αθηνένου (Cyprusalive.com, 2019c).

Υπάρχει επίσης η εκκλησία της Παναγίας η οποία είναι κτίσμα του 1711 και οι εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου και Αγίου Φωκά που είναι κτισμένες την δεκαετία 1870-1880. Στην Αθηνένου λειτουργεί από το 1950 η Δημοτική Αγορά του Δήμου η οποία κτίστηκε την δεκαετία του 1950 και θεωρήθηκε πρωτοποριακό κτίσμα για τα δεδομένα της εποχής της (Athienou.org.cy, 2019).

Η Αθηνένου είναι διάσημη για το ψωμί και τα γαλακτοκομικά προϊόντα που παράγονται στο χωριό. Κάθε χρόνο διοργανώνεται με μεγάλη επιτυχία το Φεστιβάλ Αθηνενίτικων προϊόντων που είναι πόλος έλξης για ντόπιους και ξένους τουρίστες (ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΕΝΟΥ, 2018).

3.7 Αλαμινός

Η Αλαμινός βρίσκεται δίπλα από τον Άγιο Θεόδωρο και είναι ένα παραλιακό μικρό χωριό κτισμένο από το Μεσαίωνα. Είναι ένα ιδιαίτερο και γραφικό χωριό με πολλά κυπριακά παραδοσιακά στοιχεία όπως βρύσες, καμάρες και παραδοσιακά κτισμένα σπίτια με «βολιτζια» και «πλιθάρια» (Cyprusalive.com, 2019d). Έξω από το χωριό υπάρχει ο «Κουλάς», ένα κτίσμα του 15 αιώνα. Είναι ένα στενόμακρο παραλληλεπίπεδο πέτρινο κάστρο το οποίο χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι του χωριού κατά τα παλιά χρόνια για να εντοπίζουν εχθρούς από την θάλασσα (Κοινοτικό Συμβούλιο Αλαμινού, 2016).

Η Αλαμινός συμμετέχει και στο πρόγραμμα κατάρτισης «Αγροτουρισμός- Εναλλακτικός τουρισμός» της Αναπτυξιακής Εταιρείας Λάρνακας Αμμοχώστου – Leader 2014-2020 (ANETEΛ, 2018).

3.8 Αλεθρικό

Το Αλεθρικό είναι κτισμένο στο λεκανοπέδιο κάτω από το Σταυροβούνι και διασχίζεται από τον ποταμό Πούζη. Η ιστορία του χωριού χρονολογείται από το 900 π.χ. σύμφωνα με αρχαιολογικά κειμήλια που βρέθηκαν σε ανασκαφές στην περιοχή (Κοινοτικό Συμβούλιο Αλεθρικού, 2019).

Ανάμεσα στα δρομάκια του χωριού υπάρχουν κτίσματα του 19^{ου} αιώνα όπως η εξοχική κατοικία του Αυστριακού πρόξενου, το κονάκι του Ζεκκή Πασιά, και το αρχαίο γεφύρι (Cyprusalive.com, 2019e).

3.9 Βαβατσινιά

Το χωριό Βαβατσινιά ανήκει στα ορεινά χωριά της επαρχίας Λάρνακας και είναι γεμάτη από παραδοσιακά σπίτια και κτίσματα, τα οποία αναδεικνύουν την αρχιτεκτονική και ιστορία του χωριού μέσα από τους αιώνες. Το χωριό πήρε το όνομα του από τις Συκαμίες (Βαβατσινιές) που υπάρχουν στην περιοχή και συγκεκριμένα από ένα δέντρο δίπλα από το οποίο περνούσε ο δρόμος που ένωνε το χωριό με τα άλλα χωριά. Σύμφωνα με μαρτυρίες υπήρχε πριν κτιστεί το χωριό (ΚΟΤ, 2019).

Ο επισκέπτης μπορεί να περπατήσει μέσα στο χωριό και να επισκεφθεί το πρώτο πηγάδι που έπιναν νερό οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού. Στην πλατεία του χωριού μπορεί να περπατήσει στο μονοπάτι που βρίσκεται δίπλα από τον ποταμό και να ξεκουραστεί σε πλατφόρμα που βρίσκεται στην κοίτη του ποταμού (ΚΟΤ, 2019).

Στην Βαβατσινιά υπάρχει ένα μονοπάτι της φύσης προς τον δρόμο του Μαχαιρά. Ονομάζεται Μονοπάτι της Αθασιάς και στο τέλος του υπάρχει η σπηλιά της Αθασιάς, η οποία ανοίχτηκε τον καιρό της Φραγκοκρατίας για εξόρυξη χαλκού. Στο δάσος του χωριού υπάρχει επίσης και κατασκηνωτικός χώρος της Επαρχιακής Επιτροπής Προσκόπων Λάρνακας. Το χωριό συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ για τα ορεινά χωριά της Κύπρου.

3.10 Βάβλα

Η Βάβλα είναι ένα πολύ μικρό χωριό στην επαρχία Λάρνακας και έχει κτιστεί γύρω στο 1450 μ.Χ στην ημιορεινή περιοχή. Το χωριό είναι πετρόκτιστο. Στο χωριό υπάρχει ένα μικρό εξωκλήσι το οποίο ονομάζεται «η Παναγία της Αγάπης» (Χρυσάνθου, 2016). Το κύριο χαρακτηριστικό των κτισμάτων στην Βάβλα είναι η παραδοσιακή πέτρα της περιοχής των Λευκάρων. Στο χωριό υπάρχουν πολλά αξιοθέατα για εξερεύνηση όπως παλιά αρχοντικά με οικόσημα και πέτρινες βρύσες μέσα σε γραφικά δρομάκια. Ένα αξιοσημείωτο αξιοθέατο είναι το πηγάδι και η Χαβούζα τα οποία αποτελούσαν την κύρια πηγή πόσιμου νερού για τους κατοίκους του χωριού τις δεκαετίες 1910-1925. Επίσης υπάρχει και ένας παλιός μύλος (Vavlavillage.com, 2019).

Έξω από τη Βάβλα λειτουργεί τα τελευταία 55 χρόνια ένα από τα μεγαλύτερα γυναικεία μοναστήρια στην Κύπρο, η Μονή του Αγίου Μηνά, την οποία επισκέπτονται κάθε χρόνο χιλιάδες κόσμοι. Η Βάβλα διαθέτει και αγροτουριστικά καταλύματα με όλες τις ανέσεις και προσφέρει στους τουρίστες μια ποικιλία δραστηριοτήτων όπως περιδιάβαση στα αξιοθέατα και τα μουσεία του χωριού αλλά και περίπατο στο μονοπάτι της φύσης μήκους επτά χιλιομέτρων.

3.11 Δελίκηπος

Ο Δελίκηπος είναι ένα μικρό χωριό στην επαρχία Λάρνακας δίπλα από το χωριό Κόρνος. Ιστορικά αναφέρεται σε έγγραφα από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα. Το χωριό βρίσκεται μέσα σε ένα καταπράσινο δάσος. Στο χωριό υπάρχουν εντυπωσιακά θρησκευτικά κτίσματα όπως η εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Χρυσοσώτηρος) η οποία είναι κτίσμα του 1726. Η εκκλησία ανακαινίσθηκε από το τμήμα Αρχαιοτήτων. Στην περιοχή καλλιεργούνται κυρίως ελιές, που είναι και η κύρια ασχολία των κατοίκων (Cyprusalive.com, 2019).

Κάθε χρόνο στις 6 Αυγούστου που γιορτάζει η κοινότητα γίνεται μια μεγάλη εκδήλωση που προσελκύει κόσμο από όλη την Κύπρο.

3.12 Ζύγι

Το Ζύγι είναι το πιο παραθαλάσσιο χωριό της επαρχίας Λάρνακας με υψόμετρο μόλις οκτώ μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας. Αν και μικρή κοινότητα το Ζύγι είναι διάσημο για το ψάρι του και τις πολυάριθμες ψαροταβέρνες του οι οποίες προσελκύουν ντόπιους και ξένους τουρίστες (Cyprusalive.com, 2019f).

3.13 Καλαβασός

Η Καλαβασός είναι κτισμένη στην δυτική όχθη του Βασιλικού ποταμού στην επαρχία Λάρνακας. Είναι μια αναπτυσσόμενη κοινότητα και δέχεται καθημερινά αρκετούς ξένους και ντόπιους επισκέπτες οι οποίοι θαυμάζουν από κοντά τις φυσικές ομορφιές και τους αρχαιολογικούς χώρους της κοινότητας. Το χωριό συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ και διαθέτει πληθώρα αγροτουριστικών καταλυμάτων με όλες τις ανέσεις. Οι τουρίστες μπορούν να επισκεφθούν τον αρχαιολογικό χώρο της Τέντας όπου θα συναντήσουν αρχιτεκτονικά ερείπια της νεολιθικής περιόδου σε τρεις συνοικισμούς (Συνοικισμός Α, Συνοικισμός Β, Συνοικισμός Τέντας). Στην Καλαβασό έχει δημιουργηθεί και φράγμα το οποίο συμβάλει σημαντικά για την άρδευση της περιοχής και το οποίο μπορούν να επισκέπτονται οι τουρίστες (Κοινοτικό Συμβούλιο Καλαβασού, 2019).

3.14 Κάτω Δρυς

Ο Κάτω Δρύς βρίσκεται στην ημιορεινή περιοχή της επαρχίας Λάρνακας. Πήρε το όνομα του σύμφωνα με την παράδοση από ένα τεράστιο Δρύ που υπήρχε για πάρα πολλά χρόνια στην περιοχή. Το χωριό είναι επίσης γνωστό και ως η γενέτειρα του Αγίου Νεοφύτου.

Στην περιοχή υπάρχουν πολλά αμπέλια και υπάρχουν σχέδια για ένα σύγχρονο εργοστάσιο οινοποίησης. Το χωριό είναι μέρος της 7^{ης} διαδρομής του κρασιού του νησιού καλύπτοντας την περιοχή της ορεινής Λάρνακας- Λευκωσίας. Οι κάτοικοι ασχολούνται επίσης με την κατασκευή Λευκαρίτικων κεντημάτων (Κοινοτικό Συμβούλιο Κάτω Δρυ, 2019).

Στο χωριό υπάρχουν δυο ενδιαφέροντα Μουσεία, το Αγροτικό μουσείο και το Μουσείο Μέλισσας και Κεντήματος. Επίσης υπάρχουν δύο εκκλησίες, η παλαιά εκκλησία της Παναγίας Ελεούσας η οποία χρονολογείται από τον 16^ο αιώνα και στο εσωτερικό της σώζονται κομμάτια τοιχογραφιών, και η μεγάλη εκκλησία του χωριού η οποία είναι αφιερωμένη στον Άγιο Χαράλαμπο και κτίστηκε το 1897.

Κάθε καλοκαίρι και συγκεκριμένα κάθε Ιούλιο διοργανώνεται στο χωριό το Φεστιβάλ Φέγγαρος που είναι ένα από τα μεγαλύτερα μουσικά φεστιβάλ στην Κύπρο. Στον Κάτω Δρύ υπάρχουν και αγροτουριστικά καταλύματα για εγχώριο και ξένο τουρισμό (ΚΟΤ, 2019).

3.15 Λεύκαρα

Τα Λεύκαρα είναι ένα από τα πιο γνωστά χωριά της Κύπρου, διάσημο για τα κεντήματά του, τα λευκαρίτικα, καθώς και για την αργυροχοΐα του. Το όνομά του προέρχεται από το λευκό χρώμα των ασβεστολιθικών πετρωμάτων των γύρω βουνών. Χωρίζεται διοικητικά σε δύο μέρη, τα Πάνω Λεύκαρα, που αποτελούν δήμο, και την κοινότητα των Κάτω Λευκάρων.

Στα Λεύκαρα αναπτύχθηκε η τέχνη της κεντητικής και κατασκευάζεται μια μεγάλη ποικιλία λευκαρίτικων κεντημάτων τα οποία χαρακτηρίζονται για τον πλούτο και την ποικιλία των σχεδίων τους (Κοινοτικό Συμβούλιο Κάτω Λευκάρων, 2019). Η παράδοση των κεντημάτων στα Λεύκαρα χρονολογείται από τον 15^ο αιώνα όπου ταξίδεψαν σε όλη την Ευρώπη. Οι γυναίκες στα Λεύκαρα κατάφεραν να συντελέσουν στην εξέλιξη των κεντημάτων και να τα φέρουν κοντά στον τοπικό χαρακτήρα τους μέσα από τα σχέδια που δημιουργούσαν. Τα κεντήματα άρχισαν να έχουν οικονομική αξία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} όταν μέσα από την μετανάστευση ξεκίνησε και το εμπόριο τους εκτός της Κύπρου. Αυτό έδωσε σημαντική ώθηση στην εξέλιξη των κεντημάτων αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη των Λευκάρων (Δήμος Λευκάρων, 2019). Το 2009 το λευκαρίτικο κέντημα εντάχθηκε στον κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO διότι αποτελεί παράδοση που περνά από γενιά σε γενιά για αιώνες και σύμφωνα με την Κυπριακή Εθνική Επιτροπή της UNESCO αντανακλά αισθητικές και

κοινωνικο-οικονομικές αξίες, παρέχοντας στις γυναίκες των Λευκάρων την αίσθηση της συνέχειας και της ταυτότητας (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO, 2012).

Μια άλλη σημαντική τέχνη που αναπτύχθηκε στα Λεύκαρα είναι η τέχνη της Αργυροχοΐας και κατασκευάζονται ασημένια κοσμήματα αλλά και εκκλησιαστικά είδη όπως εικόνες, καντήλια, εξαπτέρυγα, σταυροί και καπνιστομέρρεχα (Δήμος Λευκάρων, 2019).

Η αρχιτεκτονική της περιοχής των Λευκάρων είναι ξεχωριστή καθώς όλα τα σπίτια είναι κτισμένα με την παραδοσιακή Λευκαρίτικη πέτρα και είναι πλούσια διακοσμημένα, ως σπίτια μορφωμένων ανθρώπων και εμπόρων (CTO, 2019). Κορυφαίο μνημείο της αρχιτεκτονικής των Λευκάρων είναι η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού που ανεγέρθηκε τον 214 αιώνα (Δήμος Λευκάρων, 2019).

Τα Λεύκαρα συμμετέχουν στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ και υπάρχουν πολλά αγροτουριστικά καταλύματα για να φιλοξενήσουν τους τουρίστες που επισκέπτονται την περιοχή για να δουν τα κεντήματα, να θαυμάσουν την αρχιτεκτονική αλλά και να απολαύσουν λευκαρίτικα εδέσματα όπως το λευκαρίτικο λουκούμι και το κλέφτικο.

3.17 Μαζωτός

Ο Μαζωτός είναι ένα παραλιακό χωριό στην επαρχία Λάρνακας. Στα δρομάκια του υπάρχουν κτισμένα παραδοσιακά σπίτια τα οποία κρατούν την λαϊκή κυπριακή αρχιτεκτονική. Στο Μαζωτό υπάρχει το Μουσείο Τέχνης του Κώστα Αργυρού στο οποίο εκτίθενται γλυπτά που σχετίζονται με τον αγροτικό κόσμο, την εθνική και θρησκευτική παράδοση του νησιού. Υπάρχει επίσης και το Μουσείο Γλυπτικής Πετραίων, που είναι ένας υπαίθριος χώρος γλυπτικής όπου ο γλύπτης Σάββας Κούλενδρος δημιουργεί και εκθέτει τα έργα του (Cyprusalive.com, 2019g).

Ένα άλλο αξιοσημείωτο αξιοθέατο στην περιοχή του Μαζωτού είναι το ναυάγιο ενός αρχαίου εμπορικού πλοίου (4^{ος} αιώνας π.Χ) που βρίσκεται σε βάθος 45 μέτρων στην θαλάσσια περιοχή του Μαζωτού. Επίσης στο Μαζωτό βρίσκεται και το Πάρκο Καμήλων που προσελκύει πολλούς τουρίστες, στο οποίο φιλοξενούνται καμήλες με τις οποίες οι

επισκέπτες μπορούν να κάνουν βόλτες. Η παραλία του Μαζωτού θεωρείται επίσης μια από τις πιο καθαρές στην Κύπρο (El.chooseyourcyprus.com, 2019).

3.18 Μαρώνι

Το Μαρώνι βρίσκεται 2 χιλιόμετρα από την θάλασσα και υπάρχει από τα Μεσαιωνικά χρόνια. Η περιοχή του χωριού είναι πλούσια σε αρχαιότητες ήταν κατοικημένη από τα προϊστορικά χρόνια χάρη στην εύφορη γη της κοιλάδας του ποταμού Μαρωνίου.

Το χωριό διατηρεί σε μεγάλο βαθμό την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του με στενούς δρόμους, πετρόκτιστα σπίτια με πέτρα της περιοχής, γραφικά σπίτια με ανώγεια και μπαλκόνια, με καμάρες και εξώπορτες με σκαλιστά πλαίσια. Ένα μεγάλο τμήμα του παλιού χωριού έχει κριθεί διατηρητέο και πολλά σπίτια έχουν ανακαινισθεί στο ίδιο στυλ μέσα στα πλαίσια διατήρησης αυτής της κληρονομιάς. Η γεωγραφική θέση του χωριού αλλά και η παραδοσιακή αρχιτεκτονική του κεντρίζουν το ενδιαφέρον Κυπρίων και ξένων οι οποίοι αγοράζουν γη και σπίτια στην περιοχή. Αυτό συνέβαλε σημαντικά στην τουριστική ανάπτυξη του χωριού (Κοινοτικό Συμβούλιο Μαρωνίου, 2019).

Η παραλία του Μαρωνίου έχει έκταση τριών περίπου χιλιομέτρων. Συμπεριλαμβάνει γραφικούς κολπίσκους με άμμο και η θάλασσα είναι πάρα πολύ καθαρή. Προσφέρεται επίσης η ευκαιρία για ψάρεμα. Η πρόσβαση στην παραλία είναι πολύ καλή και εκεί υπάρχουν, καταλύματα για τουρισμό και ταβέρνες που προσφέρουν φαγητό, κυρίως ψαρομεζέδες.

Η κοινότητα ανήκει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ. Οι επισκέπτες εκτός από την θάλασσα μπορούν να επισκεφτούν την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και την εκκλησία των Αγίων Αναργύρων καθώς επίσης και τα εξωκλήσια του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Νικολάου. Επίσης μπορούν να δουν το τοπικό ελαιοτριβείο και να μάθουν για την διαδικασία παραγωγής του ελαιόλαδου (Agrotourism.com.cy, 2019).

3.19 Μελίνη

Η Μελίνη είναι χωριό της επαρχίας Λάρνακας κτισμένο στην οροσειρά του Τροόδους. Παρότι μικρό και με λίγο πληθυσμό οι κάτοικοι του χωριού το φροντίζουν και το διατηρούν σε άριστη κατάσταση. Οι δρόμοι είναι πλακόστρωτοι και δίνουν στο χωριό παραδοσιακό ύφος. Κάνοντας μια βόλτα μέσα στο χωριό, εντύπωση προκαλούν τα ανηφορικά δρομάκια ανάμεσα σε πετρόκτιστα σπίτια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, απολαμβάνοντας παράλληλα την ηρεμία και τον καθαρό αέρα. Στα βόρεια είναι κτισμένη η εκκλησία του χωριού η οποία είναι αφιερωμένη στην Παναγία την Ελεούσα. Δίπλα από την εκκλησία υπάρχει ένα μικρό κοινοτικό πάρκο γεμάτο με πράσινο. Το χειμώνα στη Μελίνη οι επισκέπτες μπορούν να δουν πολλές φυσικές πηγές με νερό (Cyprusalive.com, 2019h).

3.20 Οδού

Η Οδού είναι ένα ορεινό χωριό στην επαρχία Λάρνακας και θεωρείται ένα από τα πιο γραφικά και παραδοσιακά χωριά του νησιού. Είναι ένα μικρό χωριό αλλά αρκετά δραστήριο και διαθέτει ένα κατάστημα, μια καφετέρια και ένα κοινόχρηστο γήπεδο ποδοσφαίρου. Η Οδού παράγει πολλά φρούτα και λαχανικά αλλά είναι πολύ γνωστή για τις ντομάτες της (Cyprusalive.com, 2019i).

Ένα σημαντικό αξιοθέατο που μπορούν να δουν οι επισκέπτες είναι η εκκλησία της Αγίας Μαρίας η οποία κτίστηκε το 1777 και είναι αφιερωμένη στην Αγία Μαρίνα. Επίσης στην Οδού διεξάγεται το Φεστιβάλ Μελιού και Μελισσοκομίας (το οποίο διοργανώνεται με άλλες γειτονικές κοινότητες) κάθε Ιούνιο το οποίο προσελκύει επισκέπτες από την Κύπρο και το εξωτερικό (ΚΟΤ, 2018).

3.21 Σκαρίνου

Η Σκαρίνου είναι ένα από τα πιο γραφικά χωριά της Κύπρου και βρίσκεται στην μέση τριών πόλεων, της Λάρνακας, της Λεμεσού και της Λευκωσίας για αυτό είναι και γνωστή ως ο σταθμός της Σκαρίνου. Τα σπίτια της περιοχής είναι κτισμένα με τοπικό πέτρωμα και διατηρούν σε αρκετά μεγάλο βαθμό την παραδοσιακή λαϊκή αρχιτεκτονική τους. Το

χωριό λόγω της γραφικότητας του αλλά και της προνομιάς γεωγραφικής του θέσης, του πολύ καλού κλίματος, της φυσικής του ομορφιάς και της πολύ καλής φιλοξενίας των κατοίκων του άρχισε ιδιαίτερα στα τελευταία χρόνια να προσελκύει το ενδιαφέρον αρκετών ξένων και κυπρίων που αγόρασαν γη στην περιοχή για να κτίσουν τα εξοχικά τους. Στην Σκαρίνου λειτουργούν και αρκετά καταλύματα του Αγροτουρισμού με όλες τις σύγχρονες ανέσεις(Κοινοτικό Συμβούλιο Σκαρίνου, 2019).

Το χωριό συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ. Οι επισκέπτες μπορούν να περπατήσουν στους δρόμους του χωριού και να δουν από κοντά παραδοσιακά επαγγέλματα που επιβίωσαν στην περιοχή όπως ο καλλικός που προσάρμοζε πέταλα στις οπλές των ζώων, ο μυλωνάς του ελιόμυλου, ο πετράρης, ο τσαγκάρης που κατασκεύαζε τις δερμάτινες μπότες τις οποίες φορούσαν οι παλιοί χωριανοί. Επίσης στην Σκαρίνου ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάσει παραδοσιακά προϊόντα όπως το γαϊδουρινό γάλα, το γνήσιο ελαιόλαδο που παράγεται από τους κατοίκους του χωριού, χωριάτικο κρασί, κουλουράκια με τερατσόμελο (χαρουπόμελο), γαλακτοκομικά προϊόντα όπως χαλλούμι, γιαούρτι, τραχανάς και παράγωγα του σταφυλιού όπως σταφίδες, σουτζούκος (Κοινοτικό Συμβούλιο Σκαρίνου, 2019), Πρόσφατα δημιουργήθηκε μια βιοτεχνία, σε αναπαλαιωμένη οικοδομή, που ασχολείται με την παραγωγή παραδοσιακών γλυκών του κουταλιού.

Ένα πολύ διάσημο αξιοθέατο στην Σκαρίνου το οποίο προσελκύει και πολλούς τουρίστες είναι η φάρμα με τα γαϊδουράκια «Golden Donkey Farm» που φιλοξενεί περίπου 100 γαϊδούρια όπου οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να μάθουν πληροφορίες για το κυπριακό γαϊδούρι. Μπορούν επίσης να ταΐσουν τα ζώα και να πάνε μια βόλτα στην περιοχή καβάλα. Υπάρχει επίσης και Μουσείο Γαϊδουριού (Χρυσάνθου, 2017).

3.22 Τόχνη

Η Τόχνη βρίσκεται στην επαρχία Λάρνακας και είναι ένα από τα παλαιότερα νησιά του χωριού . Είναι κτισμένη στις δύο πλευρές του ποταμού Αρκάτζι, ο οποίος περνά κάτω από την εκκλησία του χωριού μέσα από μια καμάρα. Όλο το χωριό είναι κτισμένο με Τοχνήτικη πέτρα (IX-Andromeda, 2014).

Στο χωριό υπάρχουν ενδιαφέροντα αξιοθέατα όπως ένα Βυζαντινό Μουσείο και μια μικρή λατινική εκκλησία στο κέντρο του χωριού. Οι επισκέπτες μπορούν να ενοικιάσουν ποδήλατα για να εξερευνήσουν το χωριό και την γύρω περιοχή και να περπατήσουν στα στενά δρομάκια και να μελετήσουν την αρχιτεκτονική των σπιτιών (ΚΟΤ, 2019b). Υπάρχει επίσης ένα μονοπάτι της φύσης κυκλικά και νοτιοανατολικά του χωριού στο οποίο υπάρχουν πολλά είδη χλωρίδας και πανίδας. Λόγω της λατόμευσης της πέτρας για το κτίσιμο του χωριού, από το παλιό Λατομείο έχουν δημιουργηθεί κατακόρυφες χαράδρες στις οποίες έχουν κάνει φωλιές πάρα πολλά πουλιά (Χρυσάνθου, 2016a).

Η εκκλησία του χωριού είναι αφιερωμένη στους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη και λέγεται ότι ιδρύθηκε από την Αγία Ελένη κατά την επιστροφή της από τους Αγίους Τόπους, όπου έφερε μαζί της ένα κομμάτι του Τιμίου Σταυρού. Η Τόχνη συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ και διαθέτει αγροτουριστικά καταλύματα και ταβέρνες τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι επισκέπτες (ΚΟΤ, 2019c).

3.23 Τρούλλοι

Οι Τρούλλοι πήραν το όνομα τους από τους λόφους που περιτριγυρίζουν την κοινότητα και έχουν την μορφή Τρούλλων. Η περιοχή του χωριού ήταν κατοικημένη από τα αρχαία χρόνια όπου γινόταν και εκμετάλλευση του λατομείου που υπήρχε στην περιοχή του. Το χωριό συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ και διαθέτει αγροτουριστικά καταλύματα για διαμονή (Cyprus Agrotourism, 2019).

Οι επισκέπτες μπορούν να δουν την εκκλησία του Αγίου Μάμα, ένα πετρόκτιστο οικοδόμημα του 16^{ου} αιώνα η οποία αναπαλαιώθηκε πριν από λίγα χρόνια. Έξω από την κοινότητα υπάρχει ένα μικρό εξωκλήσι αφιερωμένο στον Άγιο Νεόφυτο, κτίσμα του 17^{ου} αιώνα το οποίο αναπαλαιώθηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων και την UNESCO. Διατηρούνται κάποιες μισοκατεστραμμένες τοιχογραφίες από τον 17^ο αιώνα. Οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφθούν επίσης τα μεταλλεία Χαλκού, τα Λατομεία Τέρρα Ούμπρα (λατομεία εκσκαφής χώματος), το πέτρινο γεφύρι, το σπήλαιο και τα πηγάδια του Θεού Ήφαιστου, ο οποίος σύμφωνα με την μυθολογία έστησε το εργαστήριο του στους Τρούλλους (Κοινοτικό Συμβούλιο Τρούλλων, 2019).

3.24 Χοιροκοιτία

Η Χοιροκοιτία είναι ένα από τα πιο γνωστά χωριά της επαρχίας Λάρνακας. Όλα τα δρομάκια του χωριού οδηγούν στον πυρήνα της Χοιροκοιτίας, που είναι ένα καταπράσινο μέρος και βρίσκεται στο κέντρο του χωριού ανάμεσα στην κύρια εκκλησία, το καφενείο και το Κοινοτικό Συμβούλιο.

Το κοινοτικό συμβούλιο του χωριού προχώρησε με την κατασκευή ενός μονοπατιού της φύσης το οποίο ενώνει το χωριό με τον αρχαιολογικό χώρο της Χοιροκοιτίας. Το μονοπάτι είναι μήκους δύο χιλιομέτρων και ξεκινά από την κεντρική πλατεία του χωριού. Στην διαδρομή μέσα από το χωριό ο επισκέπτης μπορεί να μελετήσει τον γραφικό χαρακτήρα της κοινότητας με πλακόστρωτους δρόμους και παραδοσιακά κτισμένα σπίτια. Δυο σπίτια είναι κτισμένα πάνω από τον δρόμο και οι επισκέπτες περνούν από κάτω σαν γέφυρα. Προς τα έξω του χωριού υπάρχει ο ποταμός του Αγίου Μηνά με άγρια φυσική βλάστηση και βραχώτοπους. Υπάρχουν παγκάκια τα οποία χρησιμοποιούνται για ξεκούραση με θέα προς την θάλασσα του Ζυγίου. Δεν έχει γίνει καμιά παρέμβαση στη φύση γύρω από το μονοπάτι. Το χωριό συμμετέχει στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ και διαθέτει αγροτουριστικά καταλύματα για διαμονή. Ένα πολύ όμορφο σημείο μέσα στην κοινότητα είναι ο χώρος ξεκούρασης που κατασκευάστηκε το 2018 από το κοινοτικό Συμβούλιο και εκεί μπορεί ο επισκέπτης να καθίσει για χαλάρωση και να απολαύσει την θέα των γύρω λόφων (Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας, 2019).

Η κοινότητα διαθέτει επίσης και πληθώρα εστιατορίων τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι επισκέπτες αλλά και οι περαστικοί αφού η Χοιροκοιτία βρίσκεται στην άκρη του αυτοκινητόδρομου Λευκωσίας- Λεμεσού.

Ο νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας αποτελεί αξιοθέατο- σταθμό για όλους τους επισκέπτες και είναι εγγεγραμμένος ως χώρος Παγκόσμιας Πολιτικής Κληρονομιάς της UNESCO από το 1998. Σύμφωνα με την UNESCO συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο διότι είναι ο πιο σημαντικός αρχαιολογικός χώρος της Νεολιθικής περιόδου που αντικατοπτρίζει την εξάπλωση, την μόνιμη εγκατάσταση σε οικισμούς και το ρόλο που διαδραμάτισε η Κύπρος στην μετάδοση του Νεολιθικού πολιτισμού από την ανατολική Μεσόγειο στην Δύση (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO, 2012a). Το τμήμα αρχαιοτήτων προχώρησε στην αναπαράσταση πέντε κυκλικών κτισμάτων και τμήματος

του οχυρωματικού περιβόλου με την είσοδο του στο χώρο που βρίσκεται ο οικισμός. Στο εσωτερικό των κατασκευών τοποθετήθηκαν αυθεντικά νεολιθικά αντικείμενα.

3.25 Ψεματισμένος

Ο Ψεματισμένος είναι μια μικρή κοινότητα της επαρχίας Λάρνακας και γειτονεύει με τα χωριά Ζύγι, Μαρώνι και Τόχνη. Πιστεύεται ότι το χωριό δημιουργήθηκε την Βυζαντινή περίοδο αλλά υπάρχουν και ευρήματα που δείχνουν ότι η περιοχή κατοικήθηκε από τα Προϊστορικά χρόνια. Στον Ψεματισμένο παράγονται εσπεριδοειδή, ελιές και χαρουπιές. Η εκκλησία του χωριού είναι αφιερωμένη στην Αγία Μαρίνα και χρονολογείται από τον 16^ο αιώνα. Το τέμπλο της χρονολογείται από το 1850 (Cyprusalive.com, 2019j).

Το χωριό εντάσσεται στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού και διαθέτει αγροτουριστικά καταλύματα για διαμονή (Cyprus Agrotourism, 2019a).

3.26 Δραστηριότητες αγροτουρισμού στην επαρχία Λάρνακας

Οι δραστηριότητες στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν οι επισκέπτες του Αγροτουρισμού στην Επαρχία Λάρνακας, όπως συγκεντρώνονται μέσα από την χαρτογράφηση των δραστηριοτήτων στις κοινότητες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ, ή ακόμα και σε κοινότητες που αν και δεν έχουν ενταχθεί επίσημα προσφέρουν την αγροτουριστική εμπειρία είναι:

- Γαστρονομικός τουρισμός όπου οι τουρίστες έχουν την ευκαιρία να δουν την παρασκευή παραδοσιακών κυπριακών εδεσμάτων όπως το χαλλούμι, ο τραχανάς (Αθηνένου, Σκαρίνου), η επεξεργασία του σταφυλιού στα παράγωγα του όπως ο σουτζούκος, η σταφίδα, ο παλουζές και το κρασί (Βαβατσινιά, Μαρώνι, Οδού), κατασκευή γλυκών όπως λουκούμια (Λεύκαρα), κουλουράκια από χαρουπόμελο (Σκαρίνου), και παραδοσιακά μακαρόνια (Άγιος Θεόδωρος, Μαρώνι).
- Παρακολούθηση κατασκευής παραδοσιακών κεντημάτων Λευκαρίτικου τύπου (Κάτω Δρυς, Λεύκαρα, Βάβλα).
- Συγκομιδή φρούτων και καρπών

- Επίσκεψη σε εκκλησιαστικά μνημεία ιστορικής σημασίας τα οποία υπάρχουν διάσπαρτα σε όλα τα αγροτουριστικά χωριά.
- Περίπατοι στα μονοπάτια της Φύσης
- Επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους (Καλαβασός, Χοιροκοιτία, Τρούλλοι, Αθένου).
- Συμμετοχή σε Φεστιβάλ που αναδεικνύουν τα τοπικά προϊόντα (Φεστιβάλ Παπουτσόσυκου- Αγία Άννα, Φεστιβάλ Μελιού- Οδού, Φέγγαρος- Κάτω Δρυς).
- Περιδιάβαση σε παραδοσιακά δρομάκια και πλατείες όπου οι επισκέπτες μπορούν να θαυμάσουν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τα καλοσυντηρημένα διατηρητέα πετρόκτιστα σπίτια.

Η ΕΤΑΠ Λάρνακας προσφέρει στην ιστοσελίδα της μια λίστα με τις δραστηριότητες που προσφέρονται από έμπειρους τεχνίτες και τεχνίτριες τις οποίες μπορούν να παρακολουθήσουν και να αλληλεπιδράσουν οι τουρίστες όπως το πλέξιμο καλαθιών, η κατασκευή χαλλουμιού, η μελισσοκομεία, συγκομιδή φρούτων και βόλτες με γαιδουράκια, γευσιγνωσία κρασιού, κέντημα λευκαρίτικης δαντέλας και μαθήματα αργυροχοΐας, μαθήματα βυζαντινής αγιογραφίας, μαθήματα κεραμικής, κατασκευή παραδοσιακών γλυκών, κατασκευή παραδοσιακών ζυμαρικών και συλλογή βοτάνων από την φύση.

Κεφάλαιο 4

Συζήτηση

Ο τουρισμός ανέκαθεν αποτελεί ένα μεγάλο κομμάτι της κυπριακής οικονομίας. Ο αγροτουρισμός ως μια εναλλακτική μορφή τουρισμού δίνει την ευκαιρία σε περιοχές που δεν είναι απαραίτητα τουριστικές με την παραδοσιακή έννοια του τουρισμού στην Κύπρο (Ήλιος-Θάλασσα). Ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ) ο οποίος έχει μετεξελιχθεί στο Υφυπουργείο Τουρισμού Κύπρου καταβάλλει προσπάθειες όπως οποιεσδήποτε τουριστικές δραστηριότητες αναπτύσσονται στην Κύπρο να γίνονται μέσα σε ένα θεμιτό και υγιές πλαίσιο ανάπτυξης και ευημερίας. Στόχος είναι να καταστεί η Κύπρος, πριν από το 2030, ένας βιώσιμος προορισμός όλο τον χρόνο (Μονάδα Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ανάπτυξης, 2018).

Ο αγροτουρισμός προσφέρει την δυνατότητα επίτευξης του στόχου που έθεσε το Υφυπουργείο Τουρισμού, διότι παρέχει τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να διεξάγονται ολόχρονα και ως εναλλακτικές σε περιόδους τουριστικής αιχμής (ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες). Υπάρχουν περιοχές, ιδίως στην ορεινή Κύπρο, όπως ο Αγρός, η Κακοπετριά, οι Πλάτρες, και το Τρόδος, οι οποίες αποτελούν κάποιους από τους δημοφιλέστερους προορισμούς για εναλλακτικό τουρισμό και αγροτουρισμό. Σε αυτές τις περιοχές οι τουρίστες μπορούν να βιώσουν μοναδικές εμπειρίες όπως η διαμονή σε αγροτουριστικά καταλύματα υψηλών προδιαγραφών, η ευκαιρία για δραστηριότητες στη φύση (περίπατοι σε μονοπάτια της φύσης, ποδηλασία, ορειβασία), η διαδραστική συμμετοχή σε παραδοσιακές δραστηριότητες όπως η παρακολούθηση και συμμετοχή στην παρασκευή παραδοσιακών κυπριακών εδεσμάτων.

Ο αγροτουρισμός δεν περιορίζεται μόνο στις ορεινές περιοχές, αλλά είναι ένας τομέας που γνωρίζει ιδιαίτερη ανάπτυξη και σε άλλες περιοχές της Κύπρου (ημιορεινές και παράκτιες) όπως είδαμε και από την περίπτωση της επαρχίας Λάρνακας. Υπάρχουν αρκετές κοινότητες που εκμεταλλεύονται τα κίνητρα και τα προγράμματα τουριστικής και αγροτικής ανάπτυξης που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του LEADER και του Υφυπουργείου Τουρισμού. Οι χρηματοδοτήσεις και επιχορηγήσεις για έργα στις

περιοχές αυτές αποσκοπούν στην βελτίωση όχι μόνο της εικόνας τους, αλλά και των προσφερόμενων υποδομών για τουρισμό, όπως οι χώροι διαμονής και εστίασης αλλά και η διεύρυνση των προσφερόμενων δραστηριοτήτων για τους τουρίστες.

Παράλληλα με την προσπάθεια για βελτίωση των υποδομών, γίνεται και προώθηση του διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος της Κύπρου μέσω εκθέσεων τουρισμού σε χώρες /αγορές εισερχόμενου τουρισμού προς την Κύπρο όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Ρωσία. Η Κύπρος πρέπει να προωθεί το αγροτουριστικό της προϊόν σε διεθνή κλίμακα για να παραμένει ανταγωνιστική σε μια περίοδο όπου και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Ελλάδα προσφέρουν παρόμοιες τουριστικές εμπειρίες.

4.1 Βιώσιμος Αγροτουρισμός στην επαρχία Λάρνακας

Ο αγροτουρισμός αποτελεί πλέον κομμάτι μείζονος σημασίας για την οικονομία των αγροτικών περιοχών της επαρχίας Λάρνακας. Η πόλη της Λάρνακας αναπτύσσεται και βελτιώνεται με ραγδαίους ρυθμούς προσελκύοντας τουρίστες για μαζικό τουρισμό στις παραλίες και τα ξενοδοχειακά της συγκροτήματα. Υπάρχουν όμως και πολλοί που στρέφονται περισσότερο στον φυσικό τουρισμό και τον αγροτουρισμό όταν επισκέπτονται την Κύπρο. Οι δραστηριότητες που προσφέρονται είναι ποικιλόμορφες και μπορούν να ικανοποιήσουν ένα ευρύ φάσμα προτιμήσεων για τους τουρίστες.

Η Λάρνακα είναι μια πολύ καλή περίπτωση όπου ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει την εμπειρία του αγροτουρισμού σε άριστα διατηρημένα παραδοσιακά χωριά αλλά και να επισκεφθεί την πόλη με μεγάλη ευκολία λόγω των μικρών αποστάσεων των χωριών από την πόλη. Επιλέγοντας την διαμονή σε ένα αγροτουριστικό κατάλυμα οι πελάτες έχουν την ευκαιρία να βιώσουν κάτι διαφορετικό από την διαμονή σε ξενοδοχεία, χωρίς να στερούνται τις ανέσεις που παρέχονται. Οι κοινότητες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Αγροτουρισμού του ΚΟΤ ή είναι μέλη της Κυπριακής Αγροτουριστικής Εταιρείας έχουν κάποια πρότυπα τα οποία πρέπει να τηρούν για να διασφαλίζεται η ποιότητα του αγροτουριστικού προϊόντος που παρέχεται. Η προώθηση των καταλυμάτων και των δραστηριοτήτων μέσα από τις ιστοσελίδες των πιο πάνω οργανισμών προβάλλει μια πολύ ελκυστική εικόνα, η οποία πρέπει να αντανακλάται και στην καθημερινότητα του τουρίστα που πληρώνει για αυτά.

Η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λάρνακας (ΕΤΑΠ) μέσα από την ιστοσελίδα της προωθεί τον αγροτουρισμό στην επαρχία Λάρνακας. Αναφέρει ότι στην επαρχία υπάρχουν διάσπαρτα αναπαλαιωμένα και ανακαινισμένα παραδοσιακά σπίτια τα οποία διατίθενται ως καταλύματα για αγροτουρισμό ενσωματώνοντας την φύση και τις αγροτουριστικές δραστηριότητες. Αναφέρεται επίσης ότι σε κάθε χωριό υπάρχουν ξεχωριστές και μοναδικές παραδοσιακές δραστηριότητες στις όπως η συγκομιδή φρούτων και η κατασκευή παραδοσιακών επίπλων και εδεσμάτων στις οποίες οι τουρίστες μπορούν να συμμετέχουν για να μάθουν και να αλληλεπιδράσουν με τους κατοίκους των χωριών (ΕΤΑΠ Λάρνακας, 2019).

Κάποιες περιοχές είναι πολύ οργανωμένες και δραστήριες στον τομέα του αγροτουρισμού ενώ κάποιες άλλες χρειάζονται ενίσχυση. Κοινότητες όπως η Σκαρίνου, η Χοιροκοιτία και τα Λεύκαρα προβάλλονται μέσα στις ιστοσελίδες για τις δραστηριότητες που μπορούν να απολαύσουν οι τουρίστες. Υπάρχουν όμως άλλες μικρές κοινότητες όπως η Οδού, η Μελίνη και η Αγία Άννα, οι οποίες αν και διαθέτουν αγροτουριστικά καταλύματα και δραστηριότητες για τους τουρίστες δεν προβάλλονται επαρκώς για να προσελκύσουν περισσότερους τουρίστες.

Ο αγροτουρισμός είναι μια βιώσιμη μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ο οποίος έχει τη δυνατότητα να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες και να ενισχύσει τη συνολική εικόνα του τουριστικού προϊόντος της επαρχίας Λάρνακας. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια παρουσιάζονται αρκετές βελτιώσεις όχι μόνο στις αγροτικές περιοχές αλλά και μέσα στην πόλη με την ανακαίνιση και το χτίσιμο ξενοδοχείων αλλά και τον επανασχεδιασμό και ανάπλαση τουριστικών περιοχών όπως η παραλία της Ορόκλινης, η περιοχή των Φοινικούδων και του Μακένζι ώστε να εκμοντερνίζονται και να είναι πιο προσβάσιμες και εύχρηστες.

4.2 Αρνητικά στοιχεία για βιώσιμο τουρισμό

Αρνητικά στοιχεία που πιθανόν να επηρεάζουν την αγροτουριστική εμπειρία των τουριστών είναι ότι στην επαρχία Λάρνακας υπάρχει σοβαρό πρόβλημα οδικών συγκοινωνιών ανάμεσα στις κοινότητες και την πόλη και ίσως αυτό να αποτελεί παράγοντα δυσκολίας για την μετακίνηση των τουριστών που διαμένουν σε μια κοινότητα και θέλουν να επισκεφθούν μια από τις άλλες κοινότητες ή και την πόλη.

Επίσης οι πλείστες δραστηριότητες που προσφέρονται είναι ιδανικές για ενήλικες αλλά δεν υπάρχει ποικιλία δραστηριοτήτων για μικρά παιδιά, τα οποία μπορεί να μην ενδιαφέρονται τόσο για την αρχιτεκτονική και την φυσική ομορφιά των χωριών. Αυτό είναι ίσως ένα σημείο το οποίο ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού πρέπει να λάβει υπόψη και να εισάγει ιδέες για εμπλουτισμό του αγροτουριστικού προϊόντος ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες όλων των ηλικιακών ομάδων. Ένα άλλο σημείο το οποίο είναι σημαντικό αλλά δεν διευκρινίζεται είναι ότι σχεδόν πουθενά δεν αναφέρεται εάν τα αγροτουριστικά καταλύματα είναι κατάλληλα για άτομα με κινητικές δυσκολίες ή προβλήματα υγείας.

Πέραν της βελτίωσης του αγροτουριστικού προϊόντος ένα άλλο πρόβλημα που επηρεάζει την βιωσιμότητα του αγροτουρισμού στην επαρχία Λάρνακας είναι το γεγονός ότι πολλές από τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στα χωριά δεν θα έχουν απαραίτητα μέλλον, διότι δεν υπάρχουν αρκετοί από νεότερες γενεές κατοίκων οι οποίοι να αναλάβουν τις επιχειρήσεις και τις τέχνες τις οποίες διατηρούν ζωντανές οι κάτοικοι των περιοχών αυτών. Για παράδειγμα η τέχνη του αργυροχόου και του λευκαρίτικου κεντήματος είναι γηγενείς τέχνες της περιοχής των Λευκάρων και μεταδίδονται μέσω μαθητείας σε νέους τεχνίτες/ τεχνίτριες. Αν στο μέλλον δεν υπάρχουν νέοι που να ενδιαφέρονται να μάθουν την τέχνη αυτή πιθανότατα θα χαθεί.

Ο αγροτουρισμός δεν είναι απαραίτητα οικολογικός αν δεν προωθείται η οικολογική κουλτούρα και ανάπτυξη της οικολογικής συνείδησης στις αγροτουριστικές περιοχές. Η επαρχία Λάρνακας υστερεί στο θέμα αυτό, όχι απαραίτητα λόγω της έλλειψης κουλτούρας αλλά της έλλειψης υποδομών από τις τοπικές αρχές. Σε αρκετές περιοχές όπως κοίτες ποταμών και μονοπάτια της φύσης υπάρχουν συσσωρευμένοι όγκοι σκουπιδιών, οι οποίοι ανά χρονικά διαστήματα συλλέγονται, αλλά δεν σχηματίζουν την καλύτερη εικόνα για τον αγροτουρισμό στις περιοχές αυτές. Η οικολογική κουλτούρα πρέπει να υιοθετείται τόσο από τους τουρίστες όσο και από τις τοπικές αρχές και να παρέχονται οι απαραίτητες διευκολύνσεις και κίνητρα στις αγροτουριστικές μονάδες ώστε να επιδιώκουν την ανακύκλωση και αυτό να επιφέρει παράλληλα οφέλη για τις επιχειρήσεις τους.

4.3 Βελτίωση βιωσιμότητας αγροτουρισμού

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες σε αγροτουριστικές περιοχές μπορούν να ενισχύσουν την βιωσιμότητα του αγροτουρισμού στην επαρχία της Λάρνακας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση της ποιοτικής και αυθεντικής κυπριακής φιλοξενίας σε αγροτουριστικές περιοχές, δίνοντας τη δυνατότητα στις τοπικές κοινότητες να προβάλλουν την πολιτιστική τους ταυτότητα, χωρίς να γίνεται εισαγωγή ξενόφερτων εθίμων και συνηθειών. Η κυπριακή αγροτουριστική εμπειρία θα είναι πολύ πιο ολοκληρωμένη εάν ο τουρίστας βιώσει όσο το δυνατό περισσότερες δραστηριότητες με πιο έντονο το κυπριακό στοιχείο. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί αν για παράδειγμα σε παραδοσιακές επιχειρήσεις που προβάλλονται σε αγροτουριστικές περιοχές εργάζονται Κύπριοι αντί αλλοδαποί υπάλληλοι (δεν τίθεται θέμα ρατσισμού), οι οποίοι να είναι σε θέση να εξυπηρετούν τους τουρίστες ενσωματώνοντας τα χαρακτηριστικά της κυπριακής φιλοξενίας (να είναι γνώστες ξένων γλωσσών αλλά να γνωρίζουν και να ενδιαφέρονται παράλληλα για το προϊόν ή χώρο που παρουσιάζουν).

Επίσης πρέπει να γίνεται χρήση των περιβαλλοντικών πόρων που υπάρχουν διαθέσιμοι και να προωθείται η κουλτούρα της αειφόρου και βιώσιμης ανάπτυξης στις αγροτουριστικές περιοχές. Στην επαρχία Λάρνακας υπάρχουν 3 από τα 6 αιολικά πάρκα στην Κύπρο. Παράλληλα πρέπει να εξασφαλίζεται η βιώσιμη οικονομική δραστηριότητα των επιχειρήσεων στις αγροτουριστικές περιοχές, μέσα από την παροχή κινήτρων και με κοινωνικοοικονομικά οφέλη σε όσους ενδιαφέρονται να δραστηριοποιηθούν στον τομέα του αγροτουρισμού. Παρόλο που το φαινόμενο της αστυφιλίας έχει μειωθεί όσο αφορά την μετοίκηση από τα χωριά στις πόλεις, πολλοί κάτοικοι των αγροτικών περιοχών της επαρχίας Λάρνακας έχουν σταματήσει να ασχολούνται με γεωργικές και κτηνοτροφικές ασχολίες, οι οποίες ήταν η κύρια ενασχόληση των κατοίκων της υπαίθρου, και εργάζονται στις πόλεις για να έχουν προσοδοφόρα εισοδήματα. Εάν διασφαλιστεί η παροχή εισοδημάτων και προοπτικών εξέλιξης των επιχειρήσεων τους, αρκετοί νέοι μπορούν να επιστρέψουν και να αναλάβουν οικογενειακές επιχειρήσεις στις αγροτουριστικές περιοχές και έτσι να αναζωογονήσουν περαιτέρω την οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα των περιοχών αυτών.

Για να βελτιωθεί η ποιότητα του αγροτουριστικού προϊόντος της επαρχίας Λάρνακας πρέπει η τοπική αυτοδιοίκηση να αναλάβει κάποιες πρωτοβουλίες, όπως το να εξετάσει τρόπους με τους οποίους μπορεί να βελτιωθεί η οδική συγκοινωνία ανάμεσα στις

αγροτουριστικές περιοχές και την πόλη, όχι μόνο κατά τις περιόδους αιχμής αν επιθυμούμε ο αγροτουρισμός να είναι βιώσιμος ολόχρονα. Επίσης ο τουρίστας πρέπει να έχει την δυνατότητα να κινείται ανάμεσα στα αγροτουριστικά χωριά με μεγαλύτερη ευκολία (τα περισσότερα από τα χωριά που αναφέρονται στην χαρτογράφηση είναι δίπλα το ένα από το άλλο π.χ. Κάτω Δρυς- Λεύκαρα- Βάβλα- Χοιροκοιτία- Σκαρίνου). Μια εισήγηση είναι να γίνουν ασφαλείς ποδηλατόδρομοι παράλληλα με τους αγροτικούς δρόμους, οι οποίοι θα επιτρέπουν την ασφαλή διακίνηση τουριστών χωρίς να εμποδίζουν την διακίνηση των αυτοκινήτων στους δρόμους, όπως γίνεται σήμερα και είναι κάτι που θέτει σε κίνδυνο τις ζωές των οδηγών αλλά και των περιηγητών. Μπορούν επίσης να διοργανώνονται οργανωμένες εκδρομές σε συμπλέγματα των αγροτουριστικών περιοχών μέσω της ΕΤΑΠ Λάρνακας (η επιλογή αυτή προσφέρεται από ιδιωτικές εταιρείες μέσω της ιστοσελίδας της ΕΤΑΠ).

Μια άλλη εισήγηση είναι να γίνεται συνεχώς προσπάθεια για την συντήρηση των ιστορικών μνημείων και των χώρων πρασίνου σε όλη την αγροτουριστική περιφέρεια ώστε να αναπτύσσεται η περιβαλλοντική συνείδηση και να διασφαλίζεται η ποιότητα του αγροτουριστικού προϊόντος για όσους επιθυμούν να το βιώσουν.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

Μέσα από την μελέτη αυτή εξετάστηκε το πως ο αγροτουρισμός αποτελεί κομμάτι του τουριστικού προϊόντος της Κύπρου και ποιοί είναι οι κύριοι παράγοντες που ο αγροτουρισμός στην Λάρνακα μπορεί να αποτελεί πόλο έλξης για τουρίστες καθώς επίσης και το τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί το αγροτουριστικό προϊόν στην Επαρχία Λάρνακας.

Μετά από την χαρτογράφηση των αγροτουριστικών περιοχών της Λάρνακας, όπου προέκυψαν 24 χωριά τα οποία ασχολούνται με τον Αγροτουρισμό, η μελέτη καταλήγει πρώτο στο συμπέρασμα ότι ο αγροτουρισμός είναι βιώσιμη λύση για το τουριστικό προϊόν της Λάρνακας. Παρατηρήθηκε επίσης ότι την τελευταία δεκαετία υπήρξε μεγάλη πρόοδος στον τομέα της ανάπτυξης του αγροτουριστικού προϊόντος μέσα από την οικονομική ενίσχυση των κοινοτήτων από το πρόγραμμα Αγροτουριστικής Ανάπτυξης του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού και από κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης:

1. Σε ποιο βαθμό αποτελεί ο αγροτουρισμός κομμάτι της κυπριακής οικονομίας;
2. Ποιοι είναι οι κύριοι παράγοντες που ο αγροτουρισμός στην Λάρνακα μπορεί να αποτελεί πόλο έλξης για τουρίστες?
3. Τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί το αγροτουριστικό προϊόν στην Επαρχία Λάρνακας?

Η απάντηση που προκύπτει στο πρώτο ερώτημα είναι ότι ο αγροτουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της κυπριακής οικονομίας διότι αποτελεί μια εναλλακτική επιλογή για τουρισμό ολόχρονα και προσφέρει μια πληθώρα δραστηριοτήτων σε ολόκληρο το νησί, οι οποίες εμπλουτίζουν την τουριστική εμπειρία στην Κύπρο.

Αναφορικά με το δεύτερο ερώτημα οι κύριοι παράγοντες που ο αγροτουρισμός αποτελεί πόλο έλξης για τους τουρίστες στην επαρχία Λάρνακας είναι ότι:

- Οι τουρίστες έχουν την ευκαιρία να βιώσουν μοναδικές εμπειρίες σε μια σχετικά μικρή επαρχία. Μπορούν μέσα σε μικρές αποστάσεις να απολαύσουν το βουνό και την θάλασσα μέσα από διάφορες εκδρομές και δραστηριότητες.
- Η επαρχία Λάρνακας είναι διάσπαρτη από ιστορικά και εκκλησιαστικά μνημεία κάνοντας την περιήγηση ανάμεσα τους ενδιαφέρουσα. Παράλληλα φαίνεται η ποικιλομορφία ανάμεσα στις τοποθεσίες και τα αγροτουριστικά χωριά όπου οι τουρίστες μπορούν να μελετήσουν την αρχιτεκτονική τους και να πάρουν μια μικρή γεύση της ιστορίας της περιοχής.
- Ο γαστρονομικός τουρισμός στην επαρχία Λάρνακας είναι επίσης ένας σημαντικός πόλος έλξης όπου οι επισκέπτες μπορούν να απολαύσουν κυπριακά εδέσματα υψηλής ποιότητας στις ταβέρνες και εστιατόρια που υπάρχουν διάσπαρτα στα χωριά, να δοκιμάσουν φρέσκο ψάρι και να κάνουν γευσιγνωσία στα οινοποιεία της περιοχής.
- Υπάρχουν ποικίλες διαδραστικές εμπειρίες, οι οποίες προσφέρονται στις αγροτουριστικές περιοχές, όπως η συλλογή καρπών και φρούτων, η παρακολούθηση κατασκευής χειροποίητων παραδοσιακών εδεσμάτων και προϊόντων (λουκούμια, λάδι, γαλακτοκομικά προϊόντα, λευκαρίτικα κεντήματα κ.α.).

Το αγροτουριστικό προϊόν στην επαρχία Λάρνακας μπορεί να βελτιωθεί μέσω της επικέντρωσης στην προσφορά ποιοτικών εμπειριών προς τους τουρίστες, της βελτίωσης των συγκοινωνιών ανάμεσα στις αγροτουριστικές περιοχές και την πόλη και της προώθησης μιας οικολογικής κουλτούρας μέσω δραστηριοτήτων οι οποίες να μην επιβαρύνουν το περιβάλλον. Η πληθώρα των δραστηριοτήτων που προσφέρεται μπορεί να επεκταθεί περαιτέρω με την εξειδίκευση τεχνιτών μέσα από επιχορηγήσεις και κίνητρα τα οποία να ενθαρρύνουν τον κόσμο της υπαίθρου να ασχοληθεί με τον αγροτουρισμό ως βιοποριστικό μέσο και να μην εγκαταλείπει τα χωριά του. Η αγροτουριστική οικονομία της Λάρνακας έχει ακόμα πολλά περιθώρια βελτίωσης.

Η μελέτη αυτή μπορεί να αποτελέσει την βάση για να γίνει μια πιο αναλυτική χαρτογράφηση όλων των δραστηριοτήτων στην επαρχία Λάρνακας, όχι μόνο στις αγροτουριστικές περιοχές. Επίσης, ένας περιορισμός της έρευνας μας, ήταν ότι κάποιες από τις κοινότητες που συμπεριλήφθηκαν στην χαρτογράφηση δεν διαθέτουν ιστοσελίδα η οποία να είναι προσβάσιμη ώστε να προωθούνται οι δραστηριότητες στις

περιοχές αυτές. Εισήγηση μας είναι να σχεδιαστεί μια συλλογική βάση δεδομένων η οποία να περιλαμβάνει όλες τις σχετικές πληροφορίες για τον αγροτουρισμό στην επαρχία Λάρνακας η οποία να αναθεωρείται και να αναβαθμίζεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα για τυχόν αλλαγές και βελτιώσεις.

Συμπερασματικά ο αγροτουρισμός στην Κύπρο μπορεί να ενισχύσει την οικονομία και να αποτελέσει βιώσιμη εναλλακτική για τον μαζικό τουρισμό στις πόλεις. Αυτό διαφαίνεται και από την περίπτωση της επαρχίας Λάρνακας όπου το αγροτουριστικό προϊόν αναπτύσσεται σταθερά με ευνοϊκά αποτελέσματα σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Agiivavatsinias.org. (2019). *Agioid Vavatsinias - Αγροτουρισμός*. [online] Available at: <http://www.agiivavatsinias.org/gr/agrotourism-lgr> [Accessed 8 March 2019].

Agiotheodoros.org. (2019). *Άγιος Θεόδωρος Λάρνακας / Agios Theodoros Larnacas - Τι να δείτε*. [online] Available at: <http://www.agiotheodoros.org/gr/what-to-see-tgr> [Accessed 8 March 2019].

Agrotourism.com.cy.(2019). *Maroni village*. [online] Available at: <https://www.agrotourism.com.cy/discover-maroni-village,83,en> [Accessed 12 March 2019].

Altinay, L. and Bowen, D., (2006). Politics and tourism interface: The case of Cyprus. *Annals of Tourism Research*, 33(4), pp.939-956.

Ana MI., (2017). Ecotourism, Agro-tourism and Rural Tourism in the European Union. *Cactus Tourism Journal* 15(2) pp.6-14.

Anglisides.com. (2019). *Anglisides - Μουσείο Ελιάς*. [online] Available at: <http://www.anglisides.com/gr/tradition-lgr> [Accessed 15 March 2019].

Antoniadou, C. (2006), The tourism schema is changing: Must promote our advantages, I simerini, Cyprus, p.74

Athienou.org.cy. (2019). *Ο Δήμος – Δήμος Αθηαίνου*. [online] Available at: <http://www.athienou.org.cy/o-dimos/#top> [Accessed 10 March 2019].

Beckett, J., (1997), May. Reciprocity in the service encounter. In *International Conference on Cultural Heritage in Islands and Small States*, " Foundation for International Studies (pp. 8-10).

Checkincyprus.com. (2018). *5ο Φεστιβάλ Παπουτσόσουκου στην Αγία Άννα*. [online] Available at: <https://www.checkincyprus.com/article/25268/5o-festival-papoytsosykyoy-stin-agia-anna> [Accessed 10 March 2019].

Christou, P., (2010). *Achieving guest satisfaction through the agritourism experience: the case of Cyprus* (Doctoral dissertation, Nottingham Trent University)

Clerides,S., Pashourtidou, N., (2007). Tourism in Cyprus: recent trends and lessons from the tourist satisfaction survey. *Cyprus Economic Policy Review*, 1(2), pp.51-72.

Cope, R. (2000), "Republic of Cyprus (Report on tourism)", TTI Country Reports (UK), (4), pp. 3-21

CTO (2019). *Lefkara Activities and Attractions - Cyprus Tourism Portal - Choose Your Cyprus*. [online] Lefkaravillage.com. Available at: <https://www.lefkaravillage.com/activities-and-attractions.html> [Accessed 12 March 2019].

Cyprusalive.com. (2018). «Φεστιβάλ Αιωνόβιας Ελιάς» στις Αγγλίδες - Τριαντάφυλλος, Σάσα Μπάστα, Άννα Ηρακλέους - 14 Οκτωβρίου. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/festival-aiwnovias-elias-stis-agglisides> [Accessed 15 Mar. 2019].

Cyprusalive.com. (2019). Αγγλίδες. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-anglisides> [Accessed 15 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019a). Αγίοι Βαβατσινιάς. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-agioi-vavatsinias> [Accessed 12 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019b). Άγιος Θεόδωρος. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-agios-theodoros> [Accessed 11 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019c). Αλαμινός. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-alaminos> [Accessed 11 March 2019]

Cyprusalive.com. (2019d). Αθηάινου. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-athienou> [Accessed 10 March 2019]

Cyprusalive.com. (2019e). Αλεθρικό - Ένα χωρίο που διασχίζεται από τον ποταμό Πούζη. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/alethriko> [Accessed 11 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019f). Ζύγι. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-zygi> [Accessed 11 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019g). Μαζωτός. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-mazotos> [Accessed 11 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019h). Μελίνη. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-melini> [Accessed 12 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019i). Οδού. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-odou> [Accessed 13 March 2019].

Cyprusalive.com. (2019j). Ψεματισμένος. [online] Available at: <https://www.cyprusalive.com/el/village/larnaka-psematismenos> [Accessed 12 March 2019].

Cyprus Agrotourism (2019). *Cyprus Agrotourism - Troulloi*. [online] Agrotourism.com.cy. Available at: <https://www.agrotourism.com.cy/propertylist-troulloi,77,en> [Accessed 12 March 2019]

Cyprus Agrotourism (2019a). *Cyprus Agrotourism - Psematismenos*. [online] Agrotourism.com.cy. Available at: <https://www.agrotourism.com.cy/propertylist-psematismenos,74,en> [Accessed 12 March 2019].

Cyprus Highlights. (2019). *Αγία Άννα - Cyprus Highlights*. [online] Available at: <https://www.cyprushighlights.com/2011/08/06/%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B1/> [Accessed 10 March 2019]

El.chooseyourcyprus.com. (2019). *Κύπρος Λάρνακα Παραλίες - Επίσκεψη στο Κύπρος - Κρατήσεις σε Κύπρος - Διακοπές στην Κύπρος - Κύπρος Πύλη Τουρισμού*. [online] Available at: <https://el.chooseyourcyprus.com/discover-cyprus/beaches/larnaka-beaches.html> [Accessed 11 May 2019].

European Commission, (2017). Rural Development 2014-2020. [Online] Available at: HYPERLINK "https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_en" https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_en (Accessed 30/11/2018)

Farmaki, A., (2012). An exploration of tourist motivation in rural settings: The case of Troodos, Cyprus. *Tourism Management Perspectives*, 2, pp.72-78.

Gronau, W. and Kagermeier, A., (2013). Authentic offers for active tourism as an option to re-position and re-brand a traditional sun & sea destination: The case of Cyprus.

Horner, S., Swarbrooke, J. (2004), *International cases in tourism management*, Elsevier, Oxford

Hoti, S., McAleer, M. and Shareef, R., (2007). Modelling international tourism and country risk spillovers for Cyprus and Malta. *Tourism Management*, 28(6), pp.1472-1484.

Ioannides, D. (2001), "The dynamics and effects of tourism evolution in Cyprus", in Apostolopoulos, Y., Loukissas, P., Leontidou, L. (Eds), *Mediterranean Tourism: Facets of socioeconomic development and cultural change*, Routledge, USA, pp.112- 128

IX-Andromeda (2014). *Τόχνη*. [online] IX-ANDROMEDA / Η Κύπριδα Γη μέσα από την φωτογραφία. Available at: <https://www.ix-andromeda.com/larnaca/tokhne.html> [Accessed 12 March 2019].

KEA, (2018). Cyprus Agrotourism Company "Holidays in the Cyprus Countryside guided by nature and culture" [Online] Available at: HYPERLINK <https://www.agrotourism.com.cy/About.aspx?Language=EN> |(Accessed 14/12/2018).

Koumelis, T. (2006), "Cyprus is promoting its hospitality product upgrading", *TravelDailyNews*, (online), available at: <http://traveldailynews.gr>

Lehmeier, H., (2010). Tourism Policy and Regional Development in the European Union. *Geographica Timisiensis*, 19(2), pp.121-131

Pobal, (2017). Funding Programmes. [Online] Available at: HYPERLINK <https://www.pobal.ie/FundingProgrammes/LEADER/Pages/LEADER.aspx> (Accessed 28/11/2018)

Sharpley, R., (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Tourism management*, 23(3), pp. 233-244.

Sharpley, R., (2005). Managing the countryside for tourism: a governance perspective. *The management of tourism*, pp.175-187.

TripAdvisor. (2019). *Ayia Anna tavern, Λάρνακα - Κριτικές εστιατορίων - TripAdvisor*. [online] Available at: https://www.tripadvisor.com.gr/Restaurant_Review-g190379-d2374304-Reviews-Ayia_Anna_tavern-Larnaca_Larnaka_District.html [Accessed 9 May 2019].

Vavlavillage.com. (2019). *Τι να γνωρίζετε – Βάβλα*. [online] Available at: http://www.vavlavillage.com/portfolio_entries/ti-na-gnorizete/ [Accessed 11 March 2019].

Zorpas, A., Malamis, S., Lambrou, G., Katsou, E., Loizidou, M. and Voukkali, I., (2010). Development of sustainability indices for the wider area of Troodos in Cyprus. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 130, pp.65-75

ANETEΛ (2018). *Αναπτυξιακή Εταιρεία Λάρνακας – Αμμοχώστου : Υλοποίηση Προγράμματος Κατάρτισης «Αγροτουρισμός – Εναλλακτικός Τουρισμός»*. [online] City Of Larnaka. Available at: <http://www.cityoflarnaka.com/anaptyxiaki-etaireia1-larnakas-1amhochostoy-ylopoiisi-programmatos-katartisis-agrotoyrismos-enallaktikos-toyrismos/> [Accessed 11 March 2019].

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΟΥ (2018). *2ο Παγκύπριο Φεστιβάλ Αθηνέντικων Προϊόντων – Δήμος Αθηαίνου*. [online] Athienou.org.cy. Available at: <http://www.athienou.org.cy/event/2ou-pagkyprio-festival-athienitikon-proionton/> [Accessed 11 March 2019].

Δήμος Λευκάρων (2019). *Λευκαρίτικο Κέντημα*. [online] Lefkara.org.cy. Available at: <https://www.lefkara.org.cy/el/istoria-politismos2/lefkaritiko-kentima2> [Accessed 13 March 2019].

ΕΤΑΠ Λάρνακας (2019). *Traditional Accommodation - Larnaka Tourism Board (Official Site)*. [online] Larnakaregion.com. Available at: <http://larnakaregion.com/page/traditional-accommodation> [Accessed 12 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Αλαμινού (2016). *Alaminos*. [online] Alaminos.org. Available at: <http://www.alaminos.org/tour.shtm> [Accessed 10 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Αλεθρικού (2019). *Αλεθρικό*. [online] Κοινοτικό Συμβούλιο Αλεθρικού. Available at: <https://alethriko.com.cy/el/to-xorio/> [Accessed 09 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Καλαβασού (2019). *Καλαβασός / Kalavassos - Φυσικό Περιβάλλον*. [online] Kalavassos.org. Available at: <http://www.kalavassos.org/gr/natural-environment-lgr> [Accessed 11 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Κάτω Δρυ (2019). *Κάτω Δρύς / Kato Drys - Ιστορία*. [online] Katodrys.org. Available at: <http://www.katodrys.org/gr/what-to-know-tgr/history-tgr> [Accessed 11 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Κάτω Λευκάρων (2019). *KATO LEFKARA*. [online] Katolefkara.org. Available at: <http://www.katolefkara.org/history.shtml> [Accessed 11 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Μαρωνίου (2019). *Maroni*. [online] Maroni.org.cy. Available at: http://www.maroni.org.cy/tourist_development.shtm [Accessed 12 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Σκαρίνου (2019). *Skarinou - Ιστορία*. [online] Skarinou.org.cy. Available at: <http://www.skarinou.org.cy/gr/history-lgr> [Accessed 12 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Τρούλλων (2019). *Τρούλλοι/Troulloi*. [online] Troulloi.org. Available at: <http://troulloi.org/> [Accessed 12 March 2019].

Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας (2019). *Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας - Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας*. [online] Khirokitia.org. Available at: <http://khirokitia.org/> [Accessed 12 March 2019].

KOT, (2008). Οι προοπτικές ανάπτυξης Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού με έμφαση στην ανάπτυξη του Αγροτουρισμού, Οικοτουρισμού και Πολιτιστικού Τουρισμού στις περιαστικές και αγροτικές περιοχές της επαρχίας Πάφου και Λεμεσού. [ONLINE] Διαθέσιμο: <http://www.visitcyprus.biz/wps/portal/> Ανάπτυξη Αγροτουρισμού, Οικοτουρισμού (Πρόσβαση 1/12/2018).

KOT (2018). *Φεστιβάλ Μελιού και Μελισσοκομίας - Ορεινή Λάρνακα στην Οδό - Βασιλική Γη*. [online] Cyprus Tourism Organisation. Available at: <https://www.visitcyprus.com/index.php/el/events-4/icalrepeat.detail/2018/06/17/1617/-/-> [Accessed 13 March 2019].

KOT (2019). *Vavatsinia Activities and Attractions - Cyprus Tourism Portal - Choose Your Cyprus*. [online] Vavatsiniavillage.com. Available at: <https://www.vavatsiniavillage.com/el/activities-and-attractions.html> [Accessed 11 March 2019].

KOT (2019a). *Χωριό Κάτω Δρυς*. [online] Visitcyprus.com. Available at: <https://www.visitcyprus.com/index.php/el/discovercyprus/villages/item/453-kato-drys-village> [Accessed 11 March 2019].

KOT (2019b). *Tochni Village - Cyprus Tourism Portal - Choose Your Cyprus*. [online] Tochnivillage.com. Available at: <https://tochnivillage.com/> [Accessed 12 March 2019].

KOT (2019c). *Χωριό Τόχνη*. [online] Visitcyprus.com. Available at: <https://www.visitcyprus.com/index.php/el/discovercyprus/rural/villages/item/2436-tochni-village> [Accessed 12 March 2019].

Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO (2012). *CYPRUS NATIONAL COMMISSION FOR UNESCO - Λευκαρίτικο Κέντημα*. [online] Unesco.org.cy. Available at: http://www.unesco.org.cy/Programmes-Leykaritiko_Kentima,GR-PROGRAMMES-04-02-03-02,GR [Accessed 12 March 2019].

Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO (2012a). *CYPRUS NATIONAL COMMISSION FOR UNESCO - Χοιροκοιτία*. [online] Unesco.org.cy. Available at: <http://www.unesco.org.cy/Programmes-CHoirokoitia,GR-PROGRAMMES-04-01-03-03,GR> [Accessed 12 March 2019].

Μονάδα Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ανάπτυξης (2018). *Μελέτη για την Εθνική Στρατηγική Τουρισμού - Κύρια Πορίσματα - Δημόσια Διαβούλευση*. 1st ed. [ebook] Nicosia: Ministry of Interior. Available at: https://issuu.com/presidency-reform-cyprus/docs/tourism_note?e=23693381/53926531

Χρυσάνθου, Μ. (2016). *Απόδραση στην όμορφη Βάβλα* / News. [online] Sigmalive.com. Available at: <http://www.sigmalive.com/simerini/news/314883/apodrasi-stin-omorfi-vavla> [Accessed 17 March 2019].

Χρυσάνθου, Μ. (2016a). *Τόχνη: Το πέτρινο χωριό* / News. [online] Sigmalive.com. Available at: <http://www.sigmalive.com/simerini/news/357370/toxni-to-petrino-xorio> [Accessed 12 March 2019].

Χρυσάνθου, Μ. (2017). *Σκαρίνου: Το χωριό στην «καρδιά της Κύπρου»* / News. [online] Sigmalive.com. Available at: <http://www.sigmalive.com/simerini/news/412153/skarinou-to-xorio-stin-kardia-tis-kyprou> [Accessed 12 March 2019].